

בִּיעוּר

בצלם מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים (ע.ר.)
בטיילם - مركز المعلومات الإسرائيلي لحقوق الإنسان في الأراضي المحتلة

B'TSELEM - The Israeli Information Center for
Human Rights in the Occupied Territories

2 0 0 5 י א י

לא לוקחים שבויים

**הריגתם של פלסטינים מירי אנשי כוחות הביטחון
במהלך "מבצעי מעצרים"**

לא לוקחים שבויים

הריגתם של פלסטינים מִיִּדִי אֲנֵשִׁי כּוּחוֹת הַבֵּיטָחוֹן בַּמְהַלֵּךְ "מִבְצְעֵי מַעֲצָרִים"

דָּךְ מִיִּדְעָה, מֵאִי 2005

בצלם הוא ארגון זכויות אדם עצמאי שהוקם בשנת 1989 במטרה לתעד את הפרות זכויות האדם בשטחים ולהביאן לידיעת קובעי המדיניות והציבור הרחב. ממצאי בצלם מבוססים על עבודת שטח ותחקירים עצמאיים וכן על מקורות רשמיים, עתונות ונתוני ארגוני זכויות אדם ישראליים, פלסטיניים ובינלאומיים.

מחקר וכתובה: רונן שניידרמן

עריכה לשונית: אופיר פוירשטיין

עבודת שטח: מוסא אבו הששה, סלמה א-דיבעי
ועאטף אבו א-רוב

ריכוז מידע: נגיב אבו רקייה, אנטיגונה אשקר,
שלומי סויסה, סוהאד סאקאללה
וסוהיר עאבדי-חביב אללה

תמונת שער: חייל צה"ל מתאמן

צילום: אוריאל סיני, רויטרס

כעדות לכך שאמנם זהו האופן שבו פעלה המדינה הצביעו גורמים ישראלים על כך שבתקופה שקדמה להכרזה על הפסקת האש, בפברואר השנה, כמעט שלא בוצעו התנקשויות בגדה המערבית, משום שבאזור זה שולט הצבא במרבית השטח, והיה באפשרותו לבצע בו מעצרים. זאת בניגוד לרצועת עזה בה שליטתו של הצבא מוגבלת ובה בוצעו מרבית ההתנקשויות. בראיון לעיתון "ידיעות אחרונות" בחודש אפריל 2004, למשל, טען מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית, תא"ל גדי אייזנקוט, כי "השנה לא בוצע באיו"ש אף סיכול ממוקד [...] לדעתי, האפקטיביות המבצעית וההרתעה יותר גדולות כשבאים לתוך הקסבה, לתוך הבית, ועוצרים אותם".⁴ עיתון "הארץ" דיווח בחודש יוני 2004 כי "בחודשים האחרונים נמנעת ישראל בדרך כלל מהתנקשויות בגדה המערבית, מכיוון שבשל שליטת צה"ל בשטח ניתן ברוב המקרים להגיע אל המבוקש ולעוצרו".⁵

אולם, על-פי נתוני בצלם, במהלך שנת 2004 נהרגו 89 פלסטינים במהלך פעולות אותן הגדירה מערכת הביטחון כמבצעי מעצרים. לפחות 17 מההרוגים כלל לא הוגדרו כמבוקשים, אלא היו אזרחים בהם לא חשדה ישראל בביצוע עבירות כלשהן. בנוסף, לפחות 43 מההרוגים שהוגדרו כמבוקשים לא ניסו להשתמש בנשקם נגד אנשי כוחות הביטחון בעת שנהרגו או כלל לא היו חמושים.⁶ ככל הידוע לבצלם, אף אחד ממקרי ההרג הללו לא נחקר על-ידי מצי"ח, או על-ידי המשטרה, כאשר מדובר בפעולה של שוטרי מג"ב.⁷

העדויות בנוגע לנסיבות הריגתו של מחמוד כמייל ועדויות נוספות שיובאו להלן מעוררות, על רקע נתונים אלה, חשד כי בחלק מהמקרים מדובר למעשה במבצעי התנקשות. חשד זה מתחזק לנוכח עדויותיהם של חיילים שנטלו חלק בפעולות שהוגדרו כמבצעי מעצר, המובאות גם הן בדו"ח זה. על-פי המידע שבידי בצלם, לא הונחו אנשי כוחות הביטחון במפורש להרוג את הפלסטינים שהוגדרו כמבוקשים, אולם העובדות שיובאו להלן מעלות חשד כבד כי בחלק מהמקרים הם פעלו כאילו מדובר במבצעי התנקשות וכי לא נעשה ניסיון של ממש מצדם לעצור את ה"מבוקשים".

אור לבוקר יום שישי, 3.12.04, הרגו חיילי צה"ל את מחמוד עבד א-רחמאן חמדאן כמייל בכפר ראבא, מדרום-מזרח לגנין. בהודעת דובר צה"ל נמסר כי במהלך פעילות למעצרו של כמייל, הוא נורה ונהרג בזמן שנמלט מהבית שבו הסתתר. אולם, מעדויות שגבה בצלם מעדי ראייה לאירוע עולה חשד כבד כי חיילי צה"ל הוציאו את כמייל להורג כאשר היה מוטל פצוע על הארץ, לאחר שנשקו נלקח ממנו.

במהלך האינתיפאדה השנייה אימצה ישראל באופן רשמי מדיניות של התנקשויות בפלסטינים החשודים על-ידה בהשתייכות לארגונים הפלסטינים המזוינים הנאבקים בה.¹ לטענת ישראל, חברי אותם ארגונים הם בחזקת לוחמים, ועל כן מהווים יעד לגיטימי לפגיעה. עם זאת, מסרבת ישראל להכיר בזכויות שמקנה המשפט ההומניטרי הבינלאומי ללוחמים, בראשן ההכרה בהם כשבויי מלחמה כאשר הם נתפסים על-ידה והזכות לחסינות מפני העמדה לדין פלילי. זאת משום שלטענתה חברי אותם ארגונים הינם "לוחמים בלתי חוקיים".

מדיניות ההתנקשויות זכתה לביקורת נוקבת מצד גורמים בינלאומיים וארגוני זכויות האדם. ביקורת זו נוגעת, בין השאר, לכך שאין במשפט ההומניטארי הבינלאומי קטגוריה של "לוחם בלתי חוקי", וכי כל מי שאינו נופל תחת ההגדרה של לוחם הוא בהכרח אזרח. בניסיון להדוף את הביקורת טענה ישראל, בין היתר, כי למרות שאין המשפט הבינלאומי מחייב אותה לעשות כן, ביצעה את פעולות ההתנקשות אך ורק כאשר לא ניתן לעצור את אותם אנשים שהיוו יעד להתנקשות.² בתשובה לעתירה שהגיש הוועד נגד עינויים לבג"ץ נגד מדיניות ההתנקשויות טענה המדינה כי

שעה שקיימות חלופות ריאליות אחרות לפעולה, כגון חלופת מעצר, יש ליישם חלופות אלה. כך, למשל, מבוצעים לעתים מבצעים יזומים לצורך מעצר מחבלים מסוכנים, וזאת גם בשטחי A, אף שיש בכך לעתים סיכון ממשי לחיי החיילים. אולם מעצרים שכאלה אינם תמיד בגדר "חלופה ריאלית", ועל כן לא תמיד ניתן ליישם חלופה זו.³

1. במסגרת הכרזתם של יו"ר הרשות הפלסטינית וראש ממשלת ישראל על הפסקת אש בפסגת שארם בחודש פברואר השנה, הודיעה ישראל, בין השאר, על השעייתה של מדיניות ההתנקשויות.
 2. ר' למשל ראיון עם אלי"מ פנינה ברוך שרביט, ראש מחלקת דין בינלאומי בפרקליטות הצבאית, "מזימות בינלאומיות", במגמה, 3.12.04.
 3. בגי"ץ 769/02, הוועד הציבורי נגד עינויים ואחי נגד ממשלת ישראל ואחי, הודעה משלימה מטעם פרקליטות המדינה, טע' 200.
 4. אלכס פישמן, "לא תהיה אש כשפנמה יישובים", ידיעות אחרונות, 11.4.04.
 5. עמוס הראל, "צה"ל: קוואסמה נהרג בניסיון לעצור בדירת מסתור בחברון", הארץ, 22.6.04.
 6. במהלך אותה תקופה נהרג במבצע מסוג זה מאש פלסטינים חייל אחד, סרן מורן ורדי.
 7. סמכות החקירה בכל הנוגע לחשדות לביצוע של עבירות הכרוכות בירי של שוטרים במהלך ביצוע תפקידם בשטחי הגדה המערבית ורצועת עזה נתונה למשטרת ישראל ולא למחלקה לחקירות שוטרים. ר' עמ' 14 להלן.

בפלסטיני שנפצע מידי חיילים לאחר שניסה להימלט ונורה למוות כאשר הוא שכוב פצוע על הקרקע לאחר שנשקו נלקח ממנו.

בהמשך הדו"ח, לאחר הצגתם של ארבעה מקרים אלה, תובא סקירה קצרה אודות הוראות הפתיחה באש הנהוגות בצה"ל בכלל ואודות אלה הנהוגות בפעילות למעצר "מבוקשים" בפרט. תובא גם סקירה של מדיניות ההימנעות מפתיחה בחקירות מצ"ח במקרים בהם חיילים הרגו פלסטינים במהלך האינתיפאדה השנייה. לבסוף תובא ביקורת על אופן פעולתם של כוחות הביטחון במהלך המבצעים הללו, לנוכח הוראות המשפט הבינלאומי.

בשניים מהמקרים שיובאו להלן צרו חיילים על בית בו, לטענת ישראל, שהה אדם שהוגדר כמבוקש, ופתחו באש על אדם אחר שגר בו, מיד כשזה פתח את הדלת, וזאת ללא אזהרה מוקדמת וללא שניתנה לו כל אפשרות להסגיר את עצמו. ההרוגים במקרים אלה לא היו חמושים ולא סיכנו את חיי החיילים בשום צורה. בשני מקרים נוספים המובאים בדו"ח "נטרלו" אנשי כוחות הביטחון את מי שהוגדר כמבוקש ובכל זאת ירו בו לאחר מכן למוות. במקרה האחד מדובר בהריגתו של פלסטיני ובפציעתו של אחר לאחר שהרימו את ידיהם לאות כניעה כשנתקלו בשוטרי יחידת המסתערבים של מג"ב, ואילו במקרה השני, אירוע הריגתו של מוחמד כמייל, מדובר

ארבעה מקרים של חשד להתנקשות במסווה של פעילות מעצר

הריגתו של מוחמד מחמוד אבו קבר דירייה. בן 36. נשוי ואב לשישה. מירי חיילי צה"ל בעקרבא

לדבריה, את מוחמד שכוב בפתח הבית כשהוא ירוי בראשו. עוד עולה מדברי העדה כי האדם שנעצר לאחר מכן במהלך הפעולה הוא בנה איבראהים ששהה בביתו שלו, במרחק של כשלושים מטרים מבית ההרוג. מוחמד ושאר האנשים בבית לא היה חמושים, ולא סיכנו בשום צורה את החיילים שצרו עליו.¹⁰ העובדה שמוחמד נמצא ירוי על סף דלת הבית מעידה גם כי מוחמד לא ניסה להימלט מפני החיילים. עולה מכך, אם כן, חשד כבד כי החיילים ירו במוחמד דירייה מיד כשפתח את דלת הבית, כפי שנתבקש על ידם, מבלי שניסו לעוצרו וללא שום הצדקה לירי.

בצלם פנה לפרקליטות הצבאית הראשית בדרישה להורות על פתיחתה של חקירת מצ"ח בנוגע לנסיבות הריגתו של דירייה.¹¹ בתשובתו לבצלם טען פרקליט פיקוד מרכז דאז, סא"ל לירון ליבמן, כי בדיקת האירוע העלתה שמוחמד דירייה נפגע מירי במהלך פעילות למעצרו של אחיו, שאמור היה להימצא כשהוא חמוש בבית עליו צרו הכוחות. לדבריו, הלה נתפס עם נשק בקרבת מקום ולא בביתו של מוחמד. במכתבו לא טען פרקליט פיקוד מרכז כי מוחמד דירייה ניסה להימלט מפני החיילים או שהירי שממנו הוא נפגע בוצע בתגובה לסכנת חיים בה הם היו נתונים. למרות זאת, קבע הפרקליט כי מכיוון שמדובר ב"סיטואציה לחימתית בעיקרה" ומכיוון שהבדיקה העלתה עוד שהכוח פעל באופן הדרגתי וכרו לבני הבית לצאת, אך ללא הועיל, אין מקום להורות על פתיחתה של חקירת מצ"ח.¹²

הריגתו של מוחמד מחמוד אחמד אבו רג'ב. בן 27. נשוי ואב לילדה. מירי חיילי צה"ל בימא

אור לבוקר יום רביעי, 3.3.04, הרגו חיילי צה"ל את מוחמד אבו רג'ב בעיירה יטא. דובר צה"ל לא פרסם כל הודעה בנוגע לנסיבות האירוע. אולם, עיתון "הארץ" דיווח מפי מקורות צבאיים כי כוח של סיירת הנח"ל, שבא לעצור אדם שהוגדר כמבוקש, צר על ביתו של אבו רג'ב וקרא לכל מי שנמצא בו לצאת החוצה. לדברי אותם מקורות צבאיים, נורה אבו רג'ב ונהרג כאשר ניסה לברוח מהבית ולאחר שהחיילים ביצעו נוהל מעצר חשוד, אך הוא לא נענה לקריאה לעצור. על-פי אותם מקורות, אבו רג'ב לא היה חמוש, אינו מזוהה עם ארגון כלשהו ולא היה האדם אותו ביקשו החיילים לעצור.¹³

ביום ראשון, 11.4.04, הרגו חיילי צה"ל את מוחמד דירייה בכפר עקרבא. בניגוד לנהגו בכל הנוגע לאירועים מסוג זה, לא פרסם דובר צה"ל כל הודעה על המקרה. באתר האינטרנט של עיתון "הארץ" דווח מיד לאחר התקרית כי דירייה נהרג מירי כוח צה"ל בעת מעצרו של שני אנשים עמם שהה, שהוגדרו כמבוקשים. הכוח, כך נטען, צר על בית של פעילי "נתנים" וקרא להם להיכנע. לאחר שסירבו, פתח הכוח באש ממנה נהרג דירייה. שני ה"מבוקשים", כך נכתב, נעצרו כשברשותם רובה, אקדח וכוונת טלסקופית.⁸ יומיים לאחר מכן דווח בעיתון "הארץ" מפי מקורות צבאיים כי דירייה, שלא הוגדר כמבוקש, שהה בבית שבו היו שני "מבוקשים". חיילים מכוח של סיירת הנח"ל שהקיפו את הבית וקראו להם להיכנע ביצעו ירי אזהרה ונראה שכמה קליעים חדרו דרך החלון ופגעו בדירייה. עוד נכתב כי שני האנשים שהוגדרו כמבוקשים הסגירו את עצמם וברשותם נתפס אקדח.⁹

אולם, מתחקיר שערך בצלם במקום עולה חשד כבד כי החיילים שצרו על ביתו של דירייה ירו בו ברגע שפתח את הדלת כפי שהורו לו באמצעות צעקות. עוד עולה מהתחקיר כי שני האנשים שהוגדרו כמבוקשים ונעצרו במהלך האירוע כלל לא שהו באותו בית.

מעדות שגבה בצלם מאמו של ההרוג, ח'ירייה דירייה, עולה כי בעת האירוע היא שהתה בביתה, שהוא גם ביתו של בנה מוחמד ושל אשתו וששת ילדיהם. פרט להם לא היה אף אחד בבית. לדברי העדה, בסביבות השעה 22:00 שמעה קולות ירי ופיצוצים. היא העירה את בנה מוחמד כדי לומר לו שצה"ל פועל בכפר. לאחר זמן קצר התחזקו, לדבריה, קולות הירי וכמה קליעים אף פגעו בבית. במקביל היא שמעה את החיילים צועקים בערבית "מחבל, פתח את הדלת". בתגובה היא צעקה אל החיילים וקראה להם לגשת לדלת הראשית של הבית. מיד לאחר מכן היא ניגשה אל הדלת עם בנה, כדי לפתוח אותה. כשהם הגיעו אל הדלת הרחיק אותה מוחמד בידו ואמר לה שהוא יפתח את הדלת לחיילים. בשלב זה הלכה העדה אל חדר הילדים כדי לעזור לכלתה להעיר את ילדיה. כששבה אל הדלת מצאה,

8. פרסם באתר האינטרנט של "הארץ" (www.haaretz.co.il) ב-11.4.04 (הכתבה אינה זמינה כיום באתר).

9. "פלסטיני נהרג בשונג מאש צה"ל ליד שכם", הארץ, 13.4.04.

10. לעדותה של ח'ירייה דירייה ר' נספח 1 לדו"ח זה.

11. מכתב מבצלם לאל"מ עינת רוך, התובעת הצבאית הראשית, 28.4.04.

12. מכתב לבצלם מסא"ל לירון ליבמן, פרקליט פיקוד מרכז, 28.6.04.

13. עמוס הראל, "פלסטיני נהרג מאש צה"ל בגדה", הארץ, 3.3.04.

הן בסתירה לעדותה של אשתו של ההרוג, ממנה עולה כי אבו רג'ב לא החזיק דבר בידיו כשיצא את הבית, והן בסתירה לטענתם של אותם מקורות צבאיים, אשר צוטטו מעל דפי עיתון "הארץ" מיד לאחר האירוע, לפיה אבו רג'ב נורה כאשר ניסה להימלט מהבית ולאחר ביצועו של נוהל מעצר חשוד. בנוסף, התעלם פרקליט פיקוד מרכז לחלוטין מטענת בצלם, לפיה ירי בנסיבות זהות בוצע גם לכיוונה של אשתו של אבו רג'ב, אשר נשאה בידיה את בתם התינוקת.

הרינתו של חוסני מוסטפא דבאבא דראר'מה. בן 21. מאש שוטרי משמר הגבול סמוך לקבאטיה

ביום שבת, 24.4.04, הרגו שוטרי משמר הגבול את חוסני דראר'מה ופצעו את איאד דראר'מה, בצומת א-שוהאדא סמוך לעיירה קבאטיה. גם בנוגע לאירוע זה לא פרסם דובר צה"ל שום הודעה. אתר האינטרנט "ynet" דיווח כי כוח מסתערים של משמר הגבול ניסה לעצור שני פלסטינים, שעל-פי צה"ל אמורים היו לבצע פיגוע התאבדות בישראל, וכי אחד מהם נהרג והשני נפצע בפעולה. בדיווח צוין כי ברשות השניים לא נמצאה חגורת נפץ. כמו-כן נמסר על "מקורות פלסטינים" שטענו כי מדובר בטעות בזיהוי וכי השניים לא היו "מבוקשים", ולראיה הם לא היו חמושים וכוחות הביטחון לא עצרו את הפצוע לאחר הפעולה. בתגובה לכך מסרו גורמים בצה"ל ל-"ynet" כי הכוח נכנס לקבאטיה בעקבות מידע מודיעיני כדי לעצור את השניים. הכוח ביצע, לפי המקורות, נוהל מעצר חשוד והשניים נפגעו.¹⁷ בעיתון "הארץ" דווח בנוגע לאירוע, כי אנשי מג"ב ירו אל השניים שלא היו חמושים, וכי לדברי צה"ל הם ניסו להימלט. עוד נטען בדיווח כי על-פי המידע שהיה בידי כוחות הביטחון אחד מהשניים היה בדרכו לבצע פיגוע התאבדות.¹⁸

ברם, תחקיר בצלם בנוגע לאירוע מעלה חשד כבד כי השניים כלל לא ניסו להימלט, אלא נורו על-ידי שוטרי יחידת המסתערים של משמר הגבול בזמן שהרימו את ידיהם לאות כניעה, לאחר שאחד השוטרים הורה להם לעשות כן.

בעדותו לבצלם סיפר עבד א-נאסר ח'ליל עבד א-רחמאן ברריותי, כי בעת האירוע הוא ישב באחת המסעדות בצומת א-שוהאדא. לדבריו, בסביבות השעה 15:00 הגיעה למקום מכונית מסחרית לבנה. המכונית סטתה מנתיבה ונעמדה במרכז הכביש. עם עצירתה ירדו ממנה שני אנשים חמושים, לבושים בבגדים אזרחיים. אחד מהם צעק בערבית לעבר שני בחורים שעמדו בצומת לעצור ולהרים

מתחקיר שערך בצלם במקום האירוע עולה, לעומת זאת, חשד כבד שחיילי צה"ל כלל לא ניסו לעצור את אבו רג'ב, אלא ירו בו ברגע שפתח את דלת ביתו. גופתו נמצאה במרחק של כשלושה מטרים בלבד מדלת הבית, עובדה שאינה עולה בקנה אחד עם הטענה כי הוא נורה לאחר שהחיילים ביצעו נוהל מעצר חשוד אך הוא ניסה להימלט. עוד עולה מתחקיר בצלם כי החיילים ירו בנסיבות דומות גם לכיוונה של אשתו של אבו רג'ב, פאטמה קקקור, כאשר היא פתחה את דלת הבית וביקשה לצאת החוצה, לאחר שהירי על בעלה פסק וכשהיא נושאת בידיה את בתם התינוקות. החיילים פתחו באש לכיוונה של פאטמה קקקור ללא אזהרה מוקדמת ומבלי לאפשר לה להסגיר את עצמה לידיהם.

מעדות שגבה ממנה בצלם עולה כי בסביבות השעה 2:00 הגיע כוח צבאי אל השכונה בה נמצא ביתה של משפחת אבו רג'ב, בעיירה יטא, והחל לקרוא לתושבים לצאת מבתיהם. לדברי העדה, בעלה, מוחמד אבו רג'ב, התעורר משנתו לשמע קריאות החיילים במערכת הכריזה והתכוון ללכת להעיר את הוריו בביתם, שנמצא מעל לביתו שלו. אולם, מיד כשפתח את הדלת ויצא ירו עליו חיילי צה"ל והרגו אותו. לאחר שהירי נפסק, ניסתה העדה לצאת מביתה, כשהיא מחזיקה בידיה את בתה התינוקת. לדבריה, ברגע שפתחה את דלת הבית נורתה גם לעברה אש, ללא שום אזהרה מוקדמת. למרבה המזל היא הספיקה לסגת אל תוך הבית לפני שהיא ובתה נפגעו. גם מעדות של שכנה של משפחת אבו רג'ב, מוחמד ר'רבייה, עולה כי לא קדם לירי של החיילים שום ניסיון לעצור את אבו רג'ב. עוד עולה משתי העדויות כי לאחר שפסק הירי, הורו חיילים לפאטמה קקקור ולאחותו של בעלה לגרור את גופתו של ההרוג לכיוונם. לאחר מכן הם אף אילצו את פאטמה קקקור, את אמו של בעלה ואת אחיו בן ה-14 לשאת את גופתו על אלונקה לא גיפ צבאי שחנה במרחק של כשלושים מטרים מהבית.¹⁴

לאור ממצאי התחקיר שערך, פנה בצלם לפרקליטות הצבאית הראשית בדרישה לפתוח בחקירת מצ"ח בנוגע לנסיבות הריגתו של מוחמד אבו רג'ב.¹⁵ בתשובתו לבצלם מ-20.3.05, למעלה משנה לאחר האירוע, טען פרקליט פיקוד מרכז, סא"ל אהוד בן אליעזר, כי "במועד האמור בוצע מבצע לעצירת שני מבוקשים וכי במהלך המבצע זוהה הנדון [מוחמד אבו רג'ב] כשבידו חפץ חשוד. נוכח העובדה כי הירי בוצע בשל החשד כי המדובר באחד משני המבוקשים וכי הוא חמוש, לא מצא החפץ מקום להורות על פתיחתה של חקירת מצ"ח".¹⁶ טענה זו עומדת

14. לעדותם של פאטמה קקקור ומוחמד ר'רבייה ר' נספח 2 לדו"ח זה.

15. מכתב מבצלם לאל"מ עינת רון, התובעת הצבאית הראשית, 18.3.04.

16. מכתב לבצלם מסא"ל אהוד בן אליעזר, פרקליט פיקוד מרכז, 20.3.05.

17. "ארבעה מבוקשים נהרגו בפעילות בניגין; לוחם מג"ב נפצע בניגין", *ynet*, (www.ynet.co.il), 24.4.04.

18. עמוס הראל וארנון רוג'ר, "8' ההרוגים בודה: מרצה באוניברסיטה, בן 16, ועוד 6 פעילים בפתח ובחמאס", *הארץ*, 24.4.04.

את הידיים. על-פי העד, השניים הרימו מיד את ידיהם ואז אחד החמושים ירה עליהם. כתוצאה מהירי נפגע אחד מהשניים ונפל בעוד שהשני המשיך לעמוד כשידיו מורמות. מיד לאחר מכן ירה אחד החמושים שוב וגם השני נפגע ונפל ארצה. לדברי העד, השניים לא היו חמושים.

עד ראיה נוסף לאירוע, עבד א-נאסר מחמוד איבראהים חנאשה, שבעלותו מסעדה בצומת א-שוהאדא, לא ראה אמנם את הירי עצמו בשני הבחורים, אך סיפר גם הוא בעדותו לבצלם כי שני הבחורים הרימו את ידיהם מיד לאחר ששוטרי מג"ב הורו להם לעשות כן. לדבריו,

שמעתי מישהו צועק בערבית "עצור במקום. תרים את הידיים". בפנית הצומת, ליד בית העלמין ומול היונדאי עמדו שני בחורים. הם הרימו את הבגדים ואת הידיים שלהם למעלה [...] באותו רגע, הלכתי להתחבא מאחורי המסעדה. אחרי כמה שניות, שמעתי בין שלוש לחמש יריות לא רצופות. חזרתי לפינה של המסעדה והסתכלתי לכיוון הצומת. ראיתי שני חמושים בלבוש אזרחי עומדים ליד מכונית היונדאי. שני הבחורים שעמדו לפני זה בצומת שכבו על האדמה.

לדברי העד הראשון, לאחר שהירי פסק הגיעו למקום כוחות ישראליים נוספים. הללו ביצעו חיפוש על גופם של שני הבחורים באמצעות רובוט. על השניים לא נמצאו כלי נשק כלשהם. לאחר הבדיקה טופלו השניים על-ידי אחד החיילים, ככל הנראה איש צוות רפואי, ולאחר מכן פונו מהמקום באמבולנס של הסהר האדום. אחד הבחורים, חוסני דרארימה, נהרג בפעולה ואילו השני, איאד דרארימה, נפצע באורח קשה.¹⁹

הריגתו של מחמוד עבד א-רחמאן המדאן כמייל, בן 19. מאש חיילי צה"ל ברבאב

אור לבוקר יום שישי, 3.12.04, הרגו חיילי "שייטת 13" של צה"ל את מחמוד כמייל בכפר רבאב, מדרום-מזרח לגנין. בהודעה שפרסם דובר צה"ל מיד לאחר האירוע נכתב כי כמייל נורה ונהרג כשהוא חמוש, בזמן שנמלט מהבית עליו צרו כוחות הצבא, במהלך פעילות שנועדה לעוצרו.²⁰

אולם, תחקיר שערך בצלם אודות נסיבות מותו של כמייל מעלה חשד כבד שחיילי צה"ל ירו בו למוות כאשר הוא היה מוטל פצוע על הארץ, לאחר שנסקו נלקח ממנו. עוד עולה מהתחקיר כי החיילים אילצו שני אזרחים פלסטינים לקרב אליהם את כמייל ולערוך עליו חיפוש לאחר שנפצע, וזאת בניגוד לצו בגי"ץ, שאסר על שימוש באזרחים פלסטינים כב"מגינים אנושיים".

מעדויות שמסרו לבצלם טאייל אל-בזור וסולימאן קסראווי עולה כי כמייל נורה על-ידי חיילי צה"ל, שצרו על הבית בו שהה, לאחר שניסה להימלט. על-פי העדים, נפצע כמייל מהירי, אך נותר בהכרה. לאחר מכן, הורו חיילי צה"ל לשני העדים, באיומי נשק, לגשת אל כמייל הפצוע, לקרבו אליהם ולמסור להם את תעודת הזהות שלו ואת מכשיר הטלפון שהיה ברשותו. העדים ניגשו אל כמייל ושוחחו עמו. הוא מסר להם את שמו וביקש מהם לשאת אותו אל החיילים בתקווה שאלו יגישו לו סיוע רפואי. כמו כן, מסרו העדים לחיילים את אקדחו של כמייל ואת שני מכשירי הטלפון שהוא נשא עמו. אחר-כך הם נשאו אותו אל עבר החיילים.

בשלב זה הורו החיילים לשניים להתרחק מהמקום. אלה נענו להוראות החיילים ולאחר כדקה הם שמעו צרור יריות. לאחר הירי הורו החיילים לטאייל אל-בזור לגשת שוב אל המקום שבו היה מוטל כמייל ולהביא את ארנקו. אל-בזור ניגש אל כמייל וגילה שהוא נורה בראשו ונהרג. עדויותיהם של השניים מעלות חשד כבד כי חיילי צה"ל ירו בכמייל הפצוע, לאחר שנסקו נלקח ממנו ולאחר שכבר לא נשקפה ממנו סכנה לחיילים. עוד עולה מהעדויות כי החיילים השתמשו בשני העדים כב"מגינים אנושיים, בכך שאילצו אותם לבצע משימה שהייתה כרוכה בסיכון חייהם, וזאת לאחר שצה"ל התחייב בפני בגי"ץ שלא לנקוט בשיטת פעולה זו.²¹

בעקבות סיקורם בכלי התקשורת של ממצאי התחקיר שערך בצלם על הריגתו של כמייל, פרסם דובר צה"ל הודעה נוספת בה טען, כי בתחקיר ראשוני שבוצע על-ידי אלוף פיקוד מרכז ומפקד חיל הים "התגלו מספר ליקויים בפעולת הכוח", וכי אלוף פיקוד מרכז החליט בתיאום עם הרמטכ"ל למנות צוות תחקיר מומחים לבדיקת הפעולה. עוד נכתב בהודעה כי מפקד חיל הים החליט להפסיק למספר ימים את הפעילות המבצעית של השייטת בגדה המערבית עד להגשת מסקנות התחקיר.²²

בהודעת דובר צה"ל לא נאמר דבר אודות אופי הליקויים שנתגלו בפעולת הכוח, אך חזרה בה הטענה כי כמייל נורה ונהרג בזמן שניסה להימלט. לעומת זאת, בראיון לגלי צה"ל אמר הרמטכ"ל, רא"ל משה יעלון, כי הבעיות באירוע נוגעות ל"פתיחה באש בתחילת האירוע, כיצד מטפלים במחבל שנפגע והירי בסוף האירוע".²³ כתב "הארץ", זאב שיף, דיווח בעקבות שיחה עם הרמטכ"ל, כי הבדיקה תתמקד בדיוק בשני החשדות שהעלה בצלם, דהיינו בשאלה האם כמייל נורה למוות לאחר שכבר נפצע ובעודו שרוע על הקרקע ובשאלה האם שלחו

19. לעדותם של עבד א-נאסר ברריותי ועבד א-נאסר חנאשה ר' נספח 3 לדו"ח זה.

20. הודעת דובר צה"ל, 3.12.04 (להודעת דובר צה"ל ר' (www.idf.il).

21. לעדויותיהם של סולימאן קסראווי וטאייל אל-בזור ר' נספח 4 לדו"ח זה.

22. הודעת דובר צה"ל, 6.12.04.

23. "הרמטכ"ל: האירועים האחרונים מערערים את היסודות", *ynet*, 7.12.04.

החיילים שני תושבים פלסטינים לבדוק אותו לאחר שכבר נפגע.²⁴

ב-4.01.05 פרסם דובר צה"ל הודעה בנוגע למסקנות צוות התחקיר, בה נטען כי "התגלו פערים בין הנהלים המבצעיים בגזרה לבין היכרות הנהלים על-ידי צוות השייטת". עוד נטען כי מדובר ב"ליקויים מקצועיים" ולא ב"כשל ערכי או מוסרי". בעקבות ממצאי התחקיר, כך נטען, בוצע רענון נהלים בקרב לוחמי השייטת ובקרב היחידות הפועלות בגזרת פיקוד מרכז וכן נרשמה הערה פיקודית למפקד השייטת.²⁵ מעבר לכך לא פירט דובר צה"ל מהם "הליקויים המקצועיים" שהתגלו בפעולת השייטת ולא התייחס כלל לטענות הספציפיות שבצלם העלה.

עיתון "הארץ" דיווח שמסקנות התחקיר עולה, כי מפקד השייטת התיר ללוחמיו לירות אל אנשים הנמלטים בלילה מבתיים שאליהם הגיעו לצורך מעצר פלסטינים שהוגדרו כמבוקשים, מבלי לנקוט באמצעי אזהרה שנהוגים בשאר היחידות.²⁶ ביחס לממצאי התחקיר שערך בצלם, מסר קצין בכיר ל"הארץ" כי מבדיקת צה"ל עולה בבירור שכמייל לא נורה כשהוא פצוע. לדברי הקצין הבכיר כמייל נהרג מירי הכוח בזמן שיצא מהבית, ומאוחר יותר נשלחו שניים משכניו אל הגופה והחזירו עמם את נשקו. הקצין אישר כי כמייל נורה גם במועד מאוחר יותר, אולם הצדיק את הירי בכך שהתקבל מידע מודיעיני, שהופרך בדיעבד, לפיו כמייל נושא על גופו חגורת נפץ ובכך שתצפית של הכוח דיווחה כי כמייל נראה אז, דיווח שבדיעבד התברר גם כן כמוטעה.²⁷

מעבר לעובדה שטענות אלו אינן עולות בקנה אחד עם עדותם של טאייל אל-בוזר וסולימאן קסראווי, אשר גם

לגרסת צה"ל היו שני האנשים היחידים שבאו במגע עם כמייל לאחר הירי הראשון, הרי שכלל לא ברור כיצד יכול צה"ל לטעון בביטחון גמור שכמייל נהרג מהירי הראשון ולא היה מוטל פצוע על הקרקע בעת שנורה בשנית. גופתו לא נותחה לאחר המוות והטענה שהוא לא אז, בניגוד לדיווח של התצפית של הכוח, לא יכולה לשמש עדות חותכת לכך שהוא לא היה בין החיים.

באשר לטענה כי חיילי צה"ל השתמשו בשני העדים כב"מגינים אנושיים", ציין הקצין הבכיר כי בג"ץ אסר את הנוהל שאפשר שימוש כזה, כאשר המטרה היא לוודא את מיקום האדם שהוגדר כמבוקש ולחסוך פגיעה בחיילים. כתחליף, המשיך הקצין, אימץ צה"ל את "נוהל אזהרה מוקדמת", המסדיר את שיגורם של פלסטינים לפני הכוח, כאשר המטרה היא רק לסרוק בניין ולוודא שלא נשארו בו אזרחים, כשצה"ל מתכוון להורסו על "מבוקש" המסתתר בו. הנוהל אינו מתיר לשלוח אזרחים פלסטינים לדאוג להסגרתו של אדם שהוגדר כמבוקש או לברר היכן הוא נמצא. הקצין טען כי הכוח באירוע הנדון פעל כהלכה, שכן העדים נשלחו לברר שאין עוד אנשים בבית וכשדווח שהבית ריק החליט מפקד הכוח שלא להורסו.²⁸ אולם, דברים אלו עומדים בסתירה לדבריו של אותו קצין עצמו אשר טען, כאמור, כי לאחר הירי הראשון נשלחו העדים אל כמייל והחזירו עמם את נשקו.

הודעתו המעורפלת של דובר צה"ל בנוגע למסקנות התחקיר, כמו גם ההסבר המפוקפק שסיפק אותו קצין בכיר ל"הארץ" אודות השתלשלות העניינים באירוע הנדון, מחזקים את החשדות שעלו בממצאי התחקיר שערך בצלם.

24. זאב שיף ועמוס הראל, "צה"ל השעה הפלוגה מפעילות בשטחים ומינה ועדת בדיקה; יעלון: בחלק מהמקומות יש כנראה התקפות חושים ושחיקה", הארץ, 7.12.04.

25. הודעת דובר צה"ל, 4.1.05.

26. עמוס הראל, "הערה למפקד השייטת בפרשת הרג המבוקש ליד גינין; יעלון: לא מצאתי כשל מוסרי", הארץ, 5.1.05.

27. ש.ש.

28. ש.ש.

שימוש באזרחים פלסטינים כב"מגינים אנושיים"

להשתמש בכוח או לאיים עליו באלימות או במעצר. אולם, עצם ההנחה לפיה קיימת לאזרח פלסטיני העומד מול חיילים חמושים בחירה חופשית היא מופרכת מעיקרה. זכות הסירוב השמורה לכאורה לאזרח הפלסטיני המתבקש לסייע היא ריקה מתוכן, בהתחשב ביחסי הכוחות בין חיילים חמושים לבין אזרחים פלסטינים, שברוב המקרים נדרשים לבצע את הוראות החיילים לאחר שנלקחו מבתיהם באישון ליל, תוך איום בנשק.

על-פי התנאי השני "הסתייעות" באזרחים מותרת אם על-פי שיקול דעתו של המפקד הצבאי בשטח לא נשקפת סכנה לחיי אותו "מסייע". ברם, המצבים עבורם נוסח הנוהל החדש - מעצר "מבוקשים" - מסוכנים מעצם הגדרתם וכל מעורבות של אזרח בפעולות כאלה מסכנת את חייו, כפי שעולה בבירור מהאירוע בו נהרג נידאל אבו מוחסן.

נוהל "אזהרה מוקדמת" אינו חוקי לפיכך גם אם נכונה טענת המדינה כי אין מדובר בשימוש ב"מגינים אנושיים". על-פי הוראות המשפט ההומניטארי הבינלאומי, יש להרחיק אזרחים מאזורי לחימה ולהגן עליהם מפני הסכנות הנובעות מפעולות צבאיות.³⁴ כפייה על אזרחים פלסטינים לסכן את חייהם מהווה הפרה בוטה של כלל זה. יתרה מכך, אפילו אם לא הייתה נשקפת כל סכנה לאזרחים שנדרשים להשתתף ב"נוהל אזהרה מוקדמת", עדיין היה הנוהל בלתי חוקי. שכן, חל איסור מוחלט לכפות על אזרחים לבצע פעולות צבאיות באשר הן.³⁵

בספטמבר 2004 נערך הדיון האחרון בבג"ץ בעתירת ארגוני זכויות האדם ממאי 2002. נשיא בית המשפט, השופט אהרון ברק, מתח ביקורת על נוהל "אזהרה מוקדמת" וקרא לצבא לוותר עליו, בנימוק שאמנת גינה אוסרת על שימוש בתושבים מקומיים במהלך פעולות לחימה של צבא כובש. למרות ביקורת זו נמנע בג"ץ מהוצאת צו ביניים שיאסור על הפעלת הנוהל והודיע שפסק הדין בעתירה יינתן במועד מאוחר יותר.

במהלך האינתיפאדת השנייה השתמשו חיילי צה"ל באזרחים פלסטינים כב"מגינים אנושיים". השיטה הייתה אחידה - חיילים דרשו מאזרח, שנבחר באורח אקראי, להגן עליהם בגופו ולבצע עבורם משימות מסוכנות. בין היתר הורו חיילי צה"ל לאזרחים פלסטינים להיכנס לתוך מבנים על מנת לבדוק אם הם ממולכדים או כדי להוציא מהם את דייריהם; לשהות בתוך בתים אותם הפך הצבא לעמדות כדי למנוע ירי של פלסטינים על החיילים; ולצעוד לפני חיילים בכדי להגן עליהם מפני ירי. שימוש כזה באזרחים הפלסטינים לא היה יוזמה פרטית של החיילים המשרתים בשטחים אלא נגזר מההוראות שניתנו להם ושהתקבלו בדרגים הצבאיים הבכירים ביותר.²⁹

בעקבות עתירה לבג"ץ שהגישו שבעה ארגוני זכויות אדם, בהם בצלם, במאי 2002 נגד מדיניות זו,³⁰ הודיעה המדינה בהדרגה על הגבלת הנסיבות בהן יותר השימוש באמצעי זה. תחילה הודיעה המדינה כי חיילי צה"ל יורשו להסתייע באזרחים פלסטינים רק לשם כניסה לבתים במהלך פעילות מבצעית ורק באותם מקרים בהם יסבור המפקד בשטח כי לא עלולה להישקף להם סכנה.³¹

באוגוסט 2002, שלחו חיילי צה"ל, בהתאם לנוהל החדש, את נידאל אבו מוחסן, לביתו של נאסר ג'ראר, פעיל חמאס, על מנת להורות לו לצאת מביתו. כאשר ניגש אל הבית, ירה בו ג'ראר למוות, ככל הנראה משום שסבר שמדובר בחייל צה"ל. בעקבות מקרה זה טענה המדינה כי הצבא אינו משתמש עוד בפלסטינים כב"מגינים אנושיים" אלא רק "מסתייע" בתושבים בעת פעילות למעצר "מבוקשים", וזאת לשם "מזעור הסכנה לפגיעה באזרחים תמימים ובמבוקשים עצמם".³²

הנוהל החדש, שהציגה המדינה, המכונה "נוהל אזהרה מוקדמת",³³ קובע שני תנאים מצטברים להפעלתו. הראשון קובע כי על "התושב המקומי" להביע את הסכמתו לסייע, כאשר לחיילים אסור

29. ר' בצלם, מגן אנושי - שימוש באזרחים פלסטינים כמגינים אנושיים בניגוד לזו בג"ץ, נובמבר 2002; Human Rights Watch, *In a Dark hour - The Use of Civilians During IDF Operations*, April 2002.

30. בג"ץ 3799/02, עדאלה ואח' נגד אלוף פיקוד מרכז, עתירה למתן צו על תנאי וצו ביניים, 5.5.02.

31. ש.ש., תגובה מטעם המשיבים לבקשה לצו ביניים, 7.5.02.

32. ש.ש., תגובה מטעם המשיבים לבקשה למתן צו ביניים והודעה משלימה מטעם המשיבים, 12.10.02.

33. "הוראה מבצעית 'אזהרה מוקדמת'" המצורפת לתשובת המדינה לבג"ץ, ש.ש.

34. הפרוטוקול הראשון הנספח לאמנת גינה משנת 1977, סעי' 51-58. ישראל לא חתמה על הפרוטוקול אך סעיפים אלה מהווים משפט מנהגי ולכן מחייבים גם מדינות שאינן צד לפרוטוקול.

35. אמנת גינה הרביעית בדבר רוגנת אזרחים בימי מלחמה משנת 1949, סעי' 28 ו-1.

הוראות הפתיחה באש והימנעות מפתיחה בחקירות מצ"ח

בספרם "המלחמה השביעית" דיווחו עמוס הראל ואבי יששכרוב, כי "כיוון שהסיכון לירי מצד המבוקשים גדל תוך כדי העימות, ניתן חופש פעולה לכוחות, עד כדי היתר לירי על-מנת להרוג לעבר כל מי שנראה נמלט מבית מבוקש בשעות הלילה, גם אם אין הוכחה שהאיש חמוש".³⁷ בעקבות הריגתו של מוחמד כמייל דווח בעיתון "הארץ" כי צה"ל "הגמיש את הנחיות הפתיחה באש" בכל הנוגע לפעילות מעצרים. לדברי הכתב הצבאי של העיתון, "הגישה היא שכאשר יש ספק - אין ספק: קודם לירות ולתת הסברים אחר-כך". שיטה זו מותחת, לדבריו, "את הנחיות הפתיחה באש למקומות שספק אם היו עומדים בבחינה משפטית מדוקדקת". עוד הוסיף הכתב כי חלק מהיחידות הרשו לעצמן "גמישות יתרה" בתחום זה, כאשר "הדברים נכונים בעיקר באשר ליחידות משמר הגבול".³⁸

צה"ל מכחיש את הטענה כי הוראות הפתיחה באש התיירו לחייליו לירות, מבלי לנקוט באמצעי אזהרה, על כל אדם הנחשד כנמלט מבית אליו הם הגיעו לצורך מעצר "מבוקשים". על-פי עיתון "הארץ", בתחקיר שבוצע בצה"ל בנוגע להריגתו של מחמוד כמייל התגלה כי מפקד השייטת דווקא נתן הוראה כזו לפקודיו, אולם עובדה זו הוגדרה על-ידי צה"ל כ"ליקוי מקצועי" ובעקבותיה נרשמה לו הערה פיקודית. על-פי הדיווח, צה"ל תופס את מתן הוראה ככשל נקודתי, הנובע מפער בין נהלי הפתיחה באש בשייטת לנהלים בשטחים, ומדגיש כי בשאר היחידות נהוגים אמצעי אזהרה במקרים כגון אלו.³⁹ אולם, מעדויותיהם של חיילים שהשתתפו במבצעי מעצרים במהלך האינתיפאדה השנייה עולה כי שיטת פעולה זו דווקא רווחה בקרב יחידות צה"ל שנטלו חלק במבצעי מעצרים בשטחים.

בעדותו לארגון "שוברים שתיקה" העיד חייל בדרגת סמ"ר ששירת בשיירת "אגוז" כי גם ביחידתו בוטל נוהל מעצר חשוד בעת מבצעי מעצרים. לדבריו,

נוהל מעצר חשוד בעת ביצוע "סגירה" היה מקוצר. בהתחלה, מי שהיה בורח מהבית, היו צריכים לצעוק לו לעצור. אף פעם לא צועקים את כל הנוהל [...] תמיד זה היה צעקת "עצור" ומיד ירייה לרגליים. באיזשהו שלב צמצמו את זה, ואז הנוהל היה לצעוק תוך כדי

ארבעת מקרי המוות המתוארים לעיל הם תוצאה של השינויים בהוראות הפתיחה באש שהנהיג צה"ל במהלך האינתיפאדה השנייה ובאופן העברתן. עד פרוץ האינתיפאדה, בספטמבר 2000, התבססו הוראות הפתיחה באש בשטחים על דיני העונשין של מדינת ישראל. ירי אש חיה הותר רק בשני מצבים: הראשון, כשנשקפה סכנת חיים, שהוגדרה כ"סכנה ממשית לאובדן חייו של אדם או לחבלה קשה בגופו". במצב זה הותר ירי על-מנת לפגוע, אך רק לעבר התוקף ורק כשאינן דרך אחרת להתגונן מפני הסכנה. המצב השני הוא במהלך ביצוע נוהל מעצר חשוד, המתיר ירי על רגליו של חשוד בביצוע פשע מסוכן, וזאת רק כשלב אחרון, לאחר מתן התרעה וירי באוויר וכאשר לא נשקפת סכנה שאחרים ייפגעו.

עם פרוץ האינתיפאדה השנייה הגדירה ישראל את המתרחש בשטחים כ"סכסוך מזוין". אחת התוצאות של ההגדרה החדשה הייתה שינוי של מדיניות הוראות הפתיחה באש ובמיוחד הרחבה מלאכותית של המונח "סכנת חיים", בד בבד עם הימנעות מהבהרה חד-משמעית של ההוראות לחיילים בשטח.

צה"ל נמנע מלפרסם את הוראות הפתיחה באש באופן רשמי. עם זאת, מעדויות שגבה בצלם מחיילים המשרתים בשטחים וממידע שפורסם בכלי התקשורת ניתן לעמוד על חלק מהשינויים שחלו בהן, ואשר הרחיבו את הנסיבות והמצבים בהם מותר לחיילים לפתוח באש. על-פי מקורות אלו התיירו ההוראות החדשות ירי אש חיה על מידי אבנים, ירי ללא אזהרה על כל פלסטיני הנושא נשק בתקופות ובאזורים מסוימים וירי לשם אכיפת עוצר. כמו כן, הותר שימוש בתחמושת בעלת טווח פגיעה נרחב ביותר, כמו פצצות במשקל מאות קילוגרמים המוטלות מהאוויר ופגזי פלאשט הנורים מטנקים.³⁶

עוד מצביעים מקורות אלו על כך שבנוסף לשינויים הללו בוטל גם נוהל מעצר חשוד באזורים מסוימים ובנסיבות מסוימות והותר ירי על פלסטינים חשודים ללא אזהרה, גם כאשר לא ידוע אם הם חמושים. שינוי זה חל בעיקר על הוראות הפתיחה באש במבצעים שתוארו על-ידי מערכת הביטחון כפעילות למעצר פלסטינים, מבצעים בהם עוסק דו"ח זה.

36. להרחבה בנושא ר' בצלם, אצבע קלה - ירי בלתי מוצדק והוראות הפתיחה באש במהלך אינתיפאדת אל-אקצא, מאי 2002.
37. אבי יששכרוב ועמוס הראל, המלחמה השביעית - איך ניצחנו ולמה הפסדנו במלחמה עם הפלסטינים, תל-אביב: ידיעות אחרונות, 2004, ע' 333.
38. עמוס הראל, "יאחרי תקרית השייטת: הפיקוד הבכיר בצה"ל מבין שיש לבדוק את הוראות הפתיחה באש", הארץ, 8.12.04.
39. עמוס הראל, "הערה למפקד השייטת בפרשת הרג המבוקש ליד גינין; יעלון: לא מצאתי כשל מוסרי", הארץ, 5.1.05.

ירייה. היו אומרים לנו את זה. פשוט לא לתת להם את הזמן לברוח. לקראת סוף השירות שלי, הנוהל הצטמצם עוד יותר, ואז הוא היה לירות לעבר כל מי שיוצא מהבית.⁴⁰

חייל ששירת במהלך האינתיפאדה באחת היחידות המובחרות של חטיבת גולני סיפר בעדותו לבצלם כי ההוראה בשנתיים הראשונות לאינתיפאדה הייתה לבצע נוהל מעצר חשוד מלא בכל היתקלות עם "ברחנים" - אנשים שנמלטו מבתים אליהם הגיעו החיילים על מנת לבצע מעצר. לדבריו,

לאחר הרבה מקרים שמבוקשים הצליחו לברוח, החליטו לקצר ולעבור לנוהל מעצר חשוד מזוהר: צעקה וירייה באוויר ואז ירי אל עבר ה"ברחן", בשאיפה רגליים. הצעקה והירייה באוויר היו מתבצעים פחות או יותר יחד [...] בתחילת 2003 הנוהל קוצר עוד יותר ונקרא "וואקף בוס": הורו לנו לצעוק ואם ה"ברחן" לא עוצר לבצע ירי לעברו, גם אם הוא לא חמוש ולא מסכן את הכוח. ההוראה הייתה לירות על כל מי שבורח בלי שום אזהרה, למרות שלא יכולנו לדעת מי מנסה לברוח [...]

בסוף 2003 צוות בפלוגה שלי ביצע מעצר באזור ג'נין. מה שקרה זה שהייתה דלת נוספת בצד האחורי של הבית, שהחיילים לא ידעו עליה. החיילים קראו לכולם בכריזה לצאת החוצה. הדיירים יצאו מהדלת שעליה החיילים לא ידעו. כשהם יצאו אחד החיילים ירה עליהם כמו על מי שבורח מהבית. אחרי שהוא הבחין שמדובר במשפחה שגרה בבית הוא הפסיק את הירי. אחד הכדורים שרק מעל האוזן של ילד בן 9. בתחקיר שבוצע לאחר מכן ושאלו קראתי הוגדרה העובדה שהילד לא נפגע כתקלה מבצעית.

בפרקטיקה, הירי והצעקה בוצעו במקרים מסוימים במקביל. הכל ירד למעשה לרמה של החייל בשטח: עד כמה הוא לחוץ, ובעיקר עד כמה מפחידים אותו לפני כן. כשעוברים תדריך לפני המעצר, אם מדובר במבוקש רציני אז דוחפים לך שאין סיכוי שנצא משם בלי לחימה ואין סיכוי שהוא לא יתבצר ויצא בירי ורימונים על הכוח [...] הדבר הזה מוביל לכך שאתה מצפה לפתוח באש. ברור לך שבמעצר הזה אתה עומד לפתוח באש. בתודעה שלך זה מה שברור לך.⁴¹

תמונה דומה עולה גם מהאירוע בו הרגו חיילי היחידה המיוחדת "מגלן" שני מאבטחים ישראלים, יואב דורון ויהודה בן יוסף, ליד ההתנחלות פני חבר במרץ 2003, כאשר טעו לחשוב כי מדובר בשני פלסטינים, אותם היו אמורים כביכול לעצור. בתחקיר התברר, בין היתר, כי "החיילים ירו שלא לצורך תחמושת בהיקף אדיר - כאלף קליעים ו-17 פצצות M-203 - אל המאבטחים, שכלל לא הספיקו להגיב בירי",⁴² ושעל-פי התחקיר הראשוני כלל לא סיכנו את החיילים.⁴³ ממצאי התחקיר העלו, בלשונו של הכתב הצבאי של "הארץ", "תופעה של מעבר מהיר ויחלקי מדי ממבצעי מעצר לסיכול ממוקד". "מה שקרה לשני הישראלים החמושים", המשיך הכתב, "אירע לפלסטינים רבים, בלתי חמושים".⁴⁴ קצין בכיר, ממפקדי המבצע, טען כי "בתקרית נחשפה ישמחת הדק". בעיני לוחמים רבים, היתקלות עם מבוקשים חמושים (ולא מעצר 'איכותי', נטול ירי) היא פסגת השאיפות בלחימה. וכשההזדמנות מגיעה - הם מרססים.⁴⁵

חייל ששירת בפלוגת הסיור של חטיבת הנח"ל מסר בעדותו לארגון "שוברים שתיקה", כי שיטת הפעולה בעת מעצרים בפיקודו של אחד ממפקדיו הייתה כדלקמן:

קודם כל היינו יורים טיל "לאו" אחד לעבר קיר הבית כדי להרגיע את העניינים, כדי שאנשים יידעו שלא כדאי להם להתעסק אתנו. היינו גם יורים קצת. אסור היה לירות לעבר החלונות, כדי לא לפגוע בחיילים מהצד השני של הבית. אסור היה לירות גם לעבר קירות שנראים דקים מדי. אף פעם לא היה לי ממש ברור איך נראה קיר דק [...] רוב הכניסות באותו זמן היו כניסות ברטוב. כניסה ברטוב זה אומר שאתה נכנס לחדר ומרסס, כדי לדעת שאין סיכוי שמישהו יירה עליך מתוכו. היה מקרה שכנסנו ברטוב ואמא שכחה את הילד שלה בן השלוש בתוך החדר [...] הוצאנו את כל האנשים והתחלנו לסרוק את הבניין. עוברים בכל הבניין ונכנסים ברטוב לכל החדרים במסגרת הסריקות. אחרי הסריקה הרטובה עשינו סריקה לגילוי אמצעי לחימה, ואז גילינו ילד בן שלוש שוכב מתחת למיטה. היה לו מזל שהוא לא נהרג, כי ירו בחדר הזה וגם במיטה.⁴⁶

טפח משיטות הפעולה של יחידת המסתערבים של מג"ב, אשר עיקר עיסוקה במבצעים מהסוג הנדון בדו"ח זה, נחשף בכתבה שפורסמה לאחרונה בעיתון "ידיעות

40. העדות מופיעה באתר האינטרנט של ארגון "שוברים שתיקה" (www.shovrimstika.org).

41. שם העד חסוי ושמו ברצלם. העדות נגבתה על-ידי רוני שניידרמן במשרדי בצלם ב-05.06.

42. עמוס הראל, "צעדים משמעותיים בלבד נגד הקצינים שמעורבים בהריגת המאבטחים בפני-חבר", הארץ, 11.04.2011.

43. עמוס הראל, "בצה"ל מודים: 'מדובר בטעות איומה'; אלוף פיקוד המרכז: נפיק לקחים", הארץ, 03.03.14.

44. עמוס הראל, "אלוף פיקוד המרכז סבור שנקט צעדים מרחיקי לכת", הארץ, 03.04.24.

45. אבי יששכרוב ועמוס הראל, המלחמה השביעית, ע' 332.

46. העדות הועברה לבצלם מארגון "שוברים שתיקה", שטרם פרסם אותה.

אחרונות", אודות הענקת עיטור העוז לרפ"ק י, מפקד ביחידה.⁴⁷

י טען בכתבה: "אני לא זוכר אפילו פעם אחת ששלחו אותי להרוג מישהו. אין דבר כזה. תמיד שולחים אותי לעצור". דבריו אלה גובו על-ידי קצין אחר ביחידה שטען כי זו "לא יחידה של רוצחים. כשאנחנו יוצאים למבצע אנחנו מגיעים כדי לעצור את המבוקש".

אולם, מתיאורים המופיעים בכתבה, חלקם מפי י עצמו, אודות אופן פעולתם של שוטרי היחידה במהלך מה שמוגדר על-ידו ועל-ידי עמיתו כמבצעי מעצר, מצטיירת תמונה שונה לחלוטין. י תיאר את הנסיבות בהן הרגו הוא ואנשיו את כמאל עבדאללה עבד אל-פתאח, המוכר גם בשם כמאל טובאסי. ישראל טענה כי באותה עת עסק טובאסי בתכנון פיגוע התאבדות, וכי שנה קודם לכן שלח פלסטינית לבצע פיגוע התאבדות בקניון בעפולה, בו נהרגו שלושה אזרחים ישראלים. י סיפר על שקרה לאחר שטובאסי יצא מהבית בו שהה, כשרובה קלציניקוב תלוי על צווארו, והיה בדרכו למכונית שחיכתה לו מול פתח הבית:

הוא ראה אותנו, ולא קלט שאנחנו זרים. היינו אני, ואי במרחק של עשרים מטר ממנו. לא זזנו. לא רצינו לעשות תנועה חריגה שתחשיד אותנו. מיד כשהוא הוריד מאתנו את העיניים התחלנו את ההיתקלות. התקדמנו אליו תוך כדי ירי, יישרנו קו והוא לא הספיק להיכנס למכונית שחיכתה לו. פגענו בנהג, שנהרג.

לדברי י, טובאסי לא נפגע מהירי הזה, אלא תפס מחסה מאחורי המכונית והשיב ירי לעבר י ועמיתו. בקרב היריות שהתפתח במקום נהרג טובאסי וי נפצע.⁴⁸

מדברי י עולה אם כן בבירור כי לא נעשה שום ניסיון של ממש מצדו ומצד עמיתו לעצור את טובאסי. השניים ירו עליו מיד כשנתקלו בו, מבלי שקראו לו קודם לכן להיכנע ולהסגיר את עצמו, וללא כל ניסיון מצידו לפגוע בהם לפני שהחלו לירות. לטובאסי אף לא הייתה אפשרות להיכנע מיוזמתו, שכן י ועמיתו היו מחופשים לפלסטינים וטובאסי כלל לא יכול היה לדעת כי מולו עומדים אנשי כוחות הביטחון של ישראל.

דפוס פעולה דומה, במסגרתו פותחים שוטרי היחידה באש על פלסטינים, אותם הם נשלחו כביכול לעצור, ללא שום אזהרה מוקדמת, מבלי שהללו ניסו לפגוע בשוטרים ומבלי שהם יודעים כלל על הימצאותם במקום, עולה גם מתיאור של פעולה אחרת בה השתתף י. "בעת נסיעה בסמטאות

טול כרס", נכתב בכתבה, "זיהה הכוח של יי מכונית ובה כמה מבוקשים חמושים. י ואנשיו פתחו באש מתוך המכונית הנוסעת ופגעו ביושבי המכונית, שהחלה להידרדר במורד הכביש". י רץ לאחר מכן אל המכונית ועצר אותה. לדבריו, שניים מיושביה נהרגו במכת האש הראשונה ואילו האדם השלישי שהיה בה נפצע, ובאותו את י כמסתערב ניסה לירות עליו, אך י הקדים אותו והרגו.⁴⁹

לבצלם לא ידוע אל נכון אם שיטות הפעולה המתוארות לעיל עוגנו באופן רשמי בהוראות הפתיחה באש, משום שבאינתיפאדה השנייה סרב צה"ל לפרסמן. אולם גם אם שיטות פעולה אלה אינן תואמות את ההוראות הרשמיות, הרי שאין בכך בכדי להטיל את מלוא האחריות לשימוש בהן בפועל על חיילי היחידות הפועלות בשטח ועל מפקדיהם. עיקר האחריות לכך רובצת על כתפי הפיקוד העליון של צה"ל ושל שר הביטחון, שכן הפער בין הנהלים הרשמיים למציאות בשטח, אם אכן מתקיים פער כזה, הוא תוצר בלתי נמנע של מדיניות צה"ל באינתיפאדה השנייה בכל הנוגע לאופן העברתן של ההוראות הפתיחה באש לחיילים ולמפקדיהם.

בניגוד לאינתיפאדה הקודמת ולשנים שחלפו מאז, בהן חולקו לכל החיילים פנקסים המפרטים את ההוראות הפתיחה באש, באינתיפאדה השנייה נמנע צה"ל מלעשות זאת. כתוצאה מכך, הועברו ההוראות לחיילים בעל-פה, על-ידי קצינים שאף הם קיבלו אותן בעל-פה מקצינים אחרים. הליך זה יצר בהכרח כר נרחב לפרשנויות והשאיר פתח להעברה חלקית ואף מוטעית של ההוראות.

החייל ששירת בפלוגת הסיוור של חטיבת הנח"ל סיפר עוד בעדותו הנזכרת לעיל כי

אופי המעצר וצורת הביצוע משתנים מ"מ"פ ל"מ"פ. לי, למשל, יצא לשרת תחת שני מ"פים בעלי אופי שונה לגמרי. המ"פ הראשון עבד יותר על-פי הספר [...] אצל המ"פ השני המעצרים היו הרבה יותר אגרסיביים [...] בהתחלה המבצעים היו ברמת תכנון יותר גבוהה: יושבים שבוע עם ביצוע מודלים, אישורים של אלופים וכי. ככל שעבר הזמן, האישורים, כולל נהלי הפתיחה באש, ירדו ברמות, עד שהגיעו בסופו של דבר לנהלים פנים יחידתיים.

כאשר מדובר בהוראות האמורות לזוּסָת ולחסדיר את המקרים בהם מותר לפתוח באש, נדרשת הבהרה חד-משמעית של ההוראות לחיילים והקפדה כי ההנחיות אכן מגיעות לכל החיילים בשטח. אולם, נראה כי בפועל

47. יוסי יהושע וראובן וייס, "הצייד", ידיעות אחרונות, 8.4.05.

48. האירוע התרחש במחנה הפליטים ג'ינן ב-24.4.04. פרט לטובאסי ולנהג המכונית נהרג במהלך האירוע פלסטיני נוסף מאש שוטרי היחידה. כמו כן, בהמשך הכתבה מצוין כי לאחר שפונה י לבית החולים, חבריו "המשיכו במבצע ולכדו גם את שני השותפים לתכנון הפיגוע [נשאותו הכין, לטענת ישראל, טובאסי בזמן שנהרג ר. ש.]. המוביל והמתאבד המיועדים", "המוביל והמתאבד המיועדים", כדברי הכתב, הם אינם אלא חוסיני ואיאד דרארימה, שניסיונות הריגתו של הראשון ופציעתו של השני מתוארות בעמ' 6-7 לעיל. בניגוד לטענה כי השניים היו בדרכם לבצע פיגוע התאבדות, לא נמצאה כאמור ברשות השניים חזרת נפץ.

49. בכתבה לא צוינו שמות ההרוגים ותאריך האירוע.

מקבלים החיילים במקרים רבים מסרים סותרים ובלתי ברורים, דבר המוביל בסופו של דבר לתופעה של אצבע קלה על ההדק.

לא אחת הביעו קצינים בכירים בצה"ל דאגה מהמסר הלא-ברור שהועבר לחיילים בשטחים בכל הנוגע להוראות הפתיחה באש במהלך האינתיפאדה השנייה, ודרשו מהרמטכ"ל להבהיר באופן חד-משמעי את המותר והאסור בכל הקשור לירי בשטחים. גם בצלם התריע עוד במאי 2002 מפני הסכנה הכרוכה באופן העברת ההוראות לחיילים, אך צה"ל בחר להתעלם מהביקורת ולהמשיך במדיניותו.⁵⁰ רק בעקבות התקרית בה נהרג מחמוד כמייל אמר הרמטכ"ל עצמו לעיתון "הארץ" כי "עלינו לבדוק את עצמנו, לבחון היטב אם הפקודות לחיילים נהירות וברורות ואינן עמומות מדי".⁵¹

אלמנט בעייתי נוסף טמון במדיניותו של הצבא בנוגע לפתיחת חקירות מצ"ח במקרים בהם חיילים הרגו פלסטינים במהלך האינתיפאדה השנייה. בנוסף לשינוי בהוראות הפתיחה באש, הביא השינוי בהגדרת המצב, עליו עמדנו לעיל, לשינוי גם במדיניותה של הפרקליטות הצבאית הראשית בתחום זה. לפני האינתיפאדה השנייה הורתה הפרקליטות הצבאית על פתיחה אוטומטית של חקירת מצ"ח בכל מקרה בו הרגו חיילי צה"ל אזרח פלסטיני, אלא אם ההרוג השתתף בלחימה. עם תחילת האינתיפאדה קבעה הפרקליטות כי מאחר שבשטחים מתקיים "עיונות מזויני", חקירות מצ"ח יפתחו רק במקרים בהם חיילים יחרגו באופן חמור מכללי הפתיחה באש ויגרמו לפגיעות בגוף ובנפש. על-פי הנוהל החדש, הבסיס להכרעת הפרקליטות בנוגע לשאלה האם בוצעה במקרה מסוים חריגה חמורה מההוראות הפתיחה באש, הוא ממצאי תחקיר פנימי שנערך על-ידי היחידה שחייליה שלה היו מעורבים במקרה.

כתוצאה מכך, נפתחו מאז תחילת האינתיפאדה רק 108 חקירות מצ"ח בנוגע לאירועי ירי של חיילים בשטחים ורק 19 מהן הסתיימו בהגשת כתבי אישום. מתוכם, רק בשני מקרים הורשעו חיילי צה"ל בגרימת מותו של פלסטיני, בשני מקרים אחרים הורשעו חיילים בגרימת חבלה בכוונה מחמירה ובשני מקרים נוספים הורשעו חיילים בשימוש בלתי חוקי בנשק. לעומת זאת, באותה תקופה נהרגו 3172 פלסטינים, בהם 622 קטינים מירי אנשי כוחות הביטחון בשטחים. לפחות 1718 מההרוגים לא נטלו חלק בלחימה בעת שנהרגו. עוד עשרות אלפי פלסטינים נפצעו מירי אנשי כוחות הביטחון.

קשה לראות בנוהל החדש שקבעה הפרקליטות תחליף הולם להליך שהיה קיים בעבר. ראשית, הכלל לפיו רק במקרה של "חריגה חמורה" תיפתח חקירה הינו מעורפל ונתון לפרשנויות שונות. הפרקליטות לא קבעה קריטריונים ברורים למקרים שבהם תיפתח חקירת מצ"ח. יתרה מכך, במקרה אחד שחשף בצלם עלה באופן ברור מהתחקירים המבצעיים כי מותו של ילד בן 11, חיליל אל-מורירבי, נגרם כתוצאה מחריגה מנהלים וירי בלתי חוקי. למרות זאת החליטה הפרקליטות הצבאית לא לפתוח בחקירת מצ"ח ולהציג גרסה שקרית של האירועים, דבר המעלה סימני שאלה בנוגע לדרך בה מחליטה הפרקליטות ליישם את מדיניותה שלה.⁵²

שנית, התחקיר הפנימי אינו יכול לשמש בסיס ראוי להחלטת הפרקליטות האם יש לפתוח בחקירת מצ"ח. התחקיר נערך על-ידי אלה המעורבים ישירות באירוע ואשר ייאלצו לשאת בתוצאות אם תיפתח חקירה. ברור כי ניגוד עניינים זה משלך ישירות על תוצאות התחקיר. בנוסף, מעדויות שמסרו חיילים לבצלם עולה כי התחקירים ביחודותיהם היו רשלניים ובמקרים רבים כלל לא בוצעו. זאת ועוד, וועדת המשנה לכוננות וביטחון שוטף של וועדת חוץ וביטחון של הכנסת בחנה זה לא מכבר את אופן ביצוע התחקירים בצה"ל. לדברי יו"ר וועדת חוץ וביטחון, ח"כ יובל שטייניץ, שהשתתף בחלק מדיוני וועדת המשנה, "חברי הוועדה בחנו מחדש שורה של תחקירים שנעשו בשנים האחרונות בצה"ל". המסקנה העיקרית של וועדת המשנה הייתה "שתרבות התחקירים בצה"ל פגומה, אין מערכת של ענישה על מעשי זיוף והטעיה על-ידי האחראים לביצוע התחקירים והיו לא מעט מקרים של חיפוי וניסיון לטיח עובדות".⁵³

בצלם והאגודה לזכויות האזרח עתרו לבג"ץ נגד מדיניותה החדשה של הפרקליטות הצבאית בנוגע לפתיחה בחקירות מצ"ח. בעתירתם ביקשו הארגונים לחייב את הפרקליטות לשוב ולפתוח בחקירת מצ"ח בכל מקרה בו חייל הורג אזרח פלסטיני שלא נטל חלק בלחימה. העתירה עודנה תלויה ועומדת בפני בית המשפט.⁵⁴

בנוסף לבעיות העקרוניות בנוהל החדש שקבעה הפרקליטות ישנן בעיות רבות ביישומן. ברוב המקרים חלפו חודשים רבים, לא פעם אף יותר משנה, בין האירוע עד להחלטה האם לפתוח בחקירת מצ"ח. כאשר נפתחה חקירה התקשו החוקרים לאתר את הקורבנות או את עדי הראייה ולא היה באפשרותם לאסוף ראיות מהשטח. כמו כן, מהניסיון של בצלם במגעיו עם מצ"ח עולה כי במצ"ח

50. להרחבה בנושא אופן העברת ההוראות הפתיחה באש לחיילים במהלך האינתיפאדה השנייה ר' בצלם, *אצבע קלה - ירי בלתי מוצדק והוראות הפתיחה באש במהלך אינתיפאדת אל-אקצא*, מאי 2002.

51. זאב שיף ועמוס הראל, "צה"ל השעה הפלוגה מפעילות בשטחים ומינה ועדת בדיקה; יעלון: חבלק מהמקומות יש כנראה התקוות חושים ושחיקה", *הארץ*, 7.12.04.

52. ר' בצלם, *כרוניקה של טיוח - בדיקת הפרקליטות הצבאית את נסיבות מותו של חיליל אל-מורירבי*, בן 11, נובמבר 2001.

53. גדעון אלון, "לפחות החוקרים לא היו מאותה יחידה", *הארץ*, 28.2.05.

54. בניין 9594/03, בצלם ואח'י הפרקליט הצבאי הראשי.

המשפטים, האמונה ככלל על חקירת חשדות לביצוען של עבירות פליליות על-ידי שוטרי משטרת ישראל, ובכלל זה שוטרי מג"ב, אינה מוסמכת משום-מה לחקור חשדות לביצוען של עבירות הכרוכות בירי של שוטרים במהלך ביצוע תפקידם בשטחי הגדה המערבית ורצועת עזה. סמכות החקירה במקרים אלו מצויה בידי משטרת ישראל,⁵⁵ כך שהחקירות הללו מנוהלות למעשה על-ידי עמיתיהם של השוטרים החשודים, על כל המשתמע מכך.

כמעט אין חיילים דוברי ערבית שיוכלו לגבות עדות מהעדים הפלסטינים. זאת ועוד, רוב החקירות בנוגע למעשי צה"ל בשטחים במהלך האינתיפאדה נוהלו על-ידי חיילי מילואים, הנקראים לשרות של כחודש בשנה, כך שתיקי החקירה הועברו באופן קבוע מצוות חקירה אחד למשנהו, דבר אשר פגע ללא ספק בניהול תקין ויעיל של החקירות.

המצב בכל הנוגע לאכיפת החוק על שוטרי מג"ב בהקשר זה אינו טוב יותר. המחלקה לחקירות שוטרים במשרד

---

55. מכתב מסגן המנהל המחלקה לחקירות שוטרים, בועז סגלוביץ, לבצלם, 21.2.02.

כאשר מתבצעות פעולות לחימה בתוך שטח כבוש, חלים על הכוח הכובש, בנוסף לכללי המשפט ההומניטארי הבינלאומי העוסקים בכיבוש, גם הכללים העוסקים בלחימה. מחד גיסא, מרחיבים כללים אלה את הסמכויות של חיילי צה"ל מעבר לסמכויות אכיפת חוק רגילות, תוך התרת פגיעה יזומה במי שנוטל חלק בלחימה. אך מאידך, הם מגבילים את ההתנהגות המותרת לכוחות הצבא בזמן לחימה, זאת במטרה להגן עד כמה שניתן על האזרחים שאינם נוטלים חלק בלחימה.

אחד העקרונות שנקבעו לשם השגת מטרה זו הוא עקרון ההבחנה. עקרון זה, שהוא אחד המרכיבים הבסיסיים ביותר של המשפט ההומניטארי הבינלאומי, מחייב את הצדדים הלוחמים להתקיף אך ורק את מי שנוטל חלק בלחימה. על מנת לוודא שעקרון זה יכובד, נקבע, בין היתר, כי אסור לבצע התקפה שאינה מכוונת ליעד צבאי מסוים, וכי נוכחותם של אנשים הנוטלים חלק בלחימה בתוך האוכלוסייה האזרחית אינה שוללת ממנה את ההגנות המגיעות לה. כמו כן נקבע כי הפרתם של כללים אלה על-די אחד הצדדים, אינה פוטרת את הצד השני מקיומם.⁵⁶

לכן, גם אם נכונה טענת ישראל כי מבצעי המעצרים הם בגדר פעולות לחימה, הרי שירי ללא אזהרה על כל אדם הנחשד כנמלט מבית שבו מסתתר "מבוקש", גם אם לא ברור שהוא חמוש, ירי הרתעתי על בית כזה ו"כניסה רטובה" אליו אינן יכולות להיחשב לשיטות פעולה שעולות בקנה אחד עם עקרון ההבחנה. שני המקרים הראשונים שהובאו בדו"ח זה אודות נסיבות הריגתם של שני אזרחים פלסטינים שלא היו חמושים, ושפאלו על-פי ישראל לא נטלו חלק בלחימה, ותגובתה של מערכת הביטחון לאירועים אלו, מעלים חשד כבד כי השניים נהרגו כתוצאה משיטות פעולה לא חוקיות אלה: מחמוד אבו רג'ב כתוצאה משיטת פעולה במסגרתה נורת אש חיה ללא אזהרה מוקדמת על כל אדם הנחשד כמי שנמלט מבית אליו מגיעים חיילים לצורך מעצר "מבוקש", ומוחמד דירייה כתוצאה משיטת פעולה במסגרתה מתבצע ירי הרתעתי מקדים על אותם בתים מבלי שנישקפת לחיילים סכנה כלשהי.

בנוסף לכללים שנועדו להגן על האוכלוסייה האזרחית, קובע המשפט ההומניטארי הבינלאומי גם את האסור והמותר בכל הנוגע לפגיעה באנשים הנוטלים חלק בלחימה.

השינוי בהוראות הפתיחה באש, באופן העברתן לחיילים ובפתיחת חקירות מצ"ח, התרחש כאמור בעקבות ההגדרה החדשה של ישראל את המצב בשטחים. טענתה של ישראל, אשר התקבלה על-ידי בית המשפט העליון, גורסת, כלשונו של נשיא בית המשפט העליון, כי "מאז סוף חודש ספטמבר 2000 מתנהלת באזורי יהודה והשומרון וחבל עזה לחימה קשה. אין זו פעילות משטרתית. זהו סכסוך מזויין".⁵⁶

ואמנם, במהלך השנים האחרונות אכן התרחשו לעיתים אירועי לחימה בשטחים. זאת, בעיקר במהלך הכניסות הראשונות של צה"ל לערים הפלסטיניות ולמחנות הפליטים בגדה המערבית, כמו-גם במהלך פלישותיו החוזרות ונשנות ליישובים הפלסטיניים ברצועת עזה. אולם, השינוי הגורף של הגדרת המצב מתעלם מהעובדה שחלק ניכר מפעולות כוחות הביטחון במהלך האינתיפאדה השנייה - פיזור הפגנות, הצבת מחסומים, אכיפת עוצר - הן פעולות שיטור ואכיפת חוק גרידא, אשר הוגדרו ככאלה עוד לפני האינתיפאדה ונותרו זהות במהותן.

עובדה זו תקפה גם לגבי פעולות מעצר. רוב רובן של פעולות אלו לא התבצעו במסגרת של לחימה. לפחות בכל הנוגע לגדה המערבית צה"ל נהנה משליטה אפקטיבית מלאה בכל השטח והסכנה שנישקפה לחיי החיילים אשר נטלו חלק בפעולות אלה אינה שונה במהותה מהסכנה הנשקפת לאנשי כוחות משטרה העוסקים בפעילות מעצרים של עבריינים מזוינים. מכאן, שעל פעולות אלה חלים הכללים הבינלאומיים בנוגע לשימוש בנשק לשם אכיפת חוק, לפיהם מותר לכוחות הביטחון להשתמש בכוח קטלני רק במקרה של סכנת חיים ממשית ומיידית.⁵⁷ השינוי בהוראות הפתיחה באש לגבי פעולות המעצרים (גם אם התרחש רק בפועל ולא עוגן באופן רשמי) אינו עומד לפיכך במבחן משפטי וההוראות הקודמות, אלה מהתקופה שלפני פרוץ האינתיפאדה, הן אלה שצריכות היו להמשיך ולחול על כוחות הביטחון.

ישראל טוענת, לעומת זאת, כי מבצעי המעצרים במהלך האינתיפאדה השנייה התבצעו במסגרת "סיטואציה לחימתית בעיקרה".⁵⁸ אולם, גם אם הייתה טענה זו נכונה, שיטות הפעולה בהן נקטו אנשי כוחות הביטחון במהלך מבצעי המעצרים עדיין לא היו חוקיות על-פי המשפט ההומניטארי הבינלאומי.

56. בג"ץ 7015/02, עיורי נגד מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית.

Code of Conduct for Law Enforcement Officials, Adopted by General Assembly Resolution 34/169 of December 1979; Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials, Adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, Cuba, 27 August to 7 September 1990.
58. ר' דבריו של סא"ל לירון ליבמן, פרקליט פיקוד מרכז, בעמ' 5 לעיל בנוגע לנסיבות הריגתו של מוחמד דירייה.
59. הפרוטוקול הראשון להספת לאמנות ג'נבה, סעי' 48-58. סעיפים אלה מהווים משפט מנהגי.

מוצו כל אמצעי ההגנה. יריב חסר הגנה מצוי מחוץ למערכת בין אם הניח את נשקו ובין אם לא.⁶¹

באופן דומה קובעת הפרשנות כי גם רצונו של אדם הנוטל חלק בלחימה להיכנע אינו חייב לבוא תמיד לידי ביטוי בהנחת נשקו. לדברי הפרשנות, "אם הוא מופתע, יכול לוחם להרים את ידיו כדי לסמן שהוא נכנע למרות שהוא עדיין עשוי לשאת עליו כלי נשק".⁶²

יתרה מכך, על-פי סעיף 35 (2) לפרוטוקול הראשון, המהווה את אחד מכללי היסוד בכל הנוגע לשיטות ואמצעי לחימה, "אסור לעשות שימוש בכלי נשק, בקליעים ובחומרי ושיטות לחימה שטבעם לגרום לפגיעה שאינה נחוצה או לסבל מיותר".⁶³ על-פי הפרשנות הרשמית של הצלב האדום חל איסור להשתמש באמצעים ובשיטות לחימה מעבר למה שהכרחי כדי להוציא את האויב מהמערכה.⁶⁴ בית הדין הבינלאומי לצדק בהאג קבע בהקשר זה כי אסור לגרום נזק גדול מזה שלא ניתן להימנע ממנו כדי להשיג מטרות צבאיות לגיטימיות.⁶⁵

לאורו של עקרון זה נקבע בפרשנות הרשמית של הצלב האדום לסעיף 40 לפרוטוקול, האוסר לפקוד שלא יהיו ניצולים, לאיים בכך על יריב או לנהל מעשי איבה על בסיס זה, כי

חיסולו המכוון וחסר התחלת של האויב המגן מהווה נזק בלתי-מידתי ביחס ליתרון הקונקרטי והישיר, שיש לתוקף זכות להשיגו. די בהוצאתו של היריב מהמערכה. האיסור על שלילת האפשרות להיכנע, אם כן, משלים את העיקרון שבא לידי ביטוי בסעיף 35 [...]. אשר אוסר על שיטות לוחמה שמטבען לגרום לפגיעות מיותרות או לסבל שאין בו צורך.⁶⁶

מובן מאליו שעקרון זה תקף ביתר שאת בכל הנוגע לבני אדם המוכרים, או שבהתאם לנסיבות צריכים להיות מוכרים, כמצויים מחוץ למערכה, כהגדרתם בסעיף 41 לפרוטוקול.⁶⁷ מכאן שגם אם חשדו חיילי צה"ל כי מחמוד כמייל נושא עליו חגורת נפץ ועשוי להפעילה, עדיין היו מחויבים להגיב באופן מידתי לסכנה ששקפה להם כביכול כתוצאה מכך, ובכל מקרה אסור היה שתגובה זו תהפוך באופן אוטומטי לשלילת אפשרות כניעתו של כמייל על-ידי הריגתו.

אחד הכללים הבסיסיים ביותר בהקשר זה הוא האיסור לפגוע באנשים שנכנעו והניחו את נשקם ובאנשים שמחמת פגיעה אינם יכולים עוד להגן על עצמם. סעיף 40 לפרוטוקול הראשון הנספח לאמנות גיבנה קובע כי "אסור לפקוד כי לא יהיו ניצולים, לאיים בכך על יריב או לנהל מעשי איבה על בסיס זה". תקנה 23 (3) לתקנות הנספחות לאמנת האג קובעת בהקשר זה כי אסור "להרוג או לפצוע אויב שהניח את נשקו או שאין לו עוד אמצעי הגנה, ושנכנע לשבט או לחסד". סעיף 41 לפרוטוקול הראשון קובע כי לא ייעשה אדם מטרה להתקפה אם הוא "נמצא בידי צד יריב" אם הוא "מבטא באופן ברור כוונה להיכנע" או אם הוא "איבד את הכרתו או נעדר יכולת בדרך אחרת, בשל פגיעה או מחלה, ומשום כך נבצר ממנו להגן על עצמו", וכל זאת בתנאי "שהוא נמנע מכל מעשה איבה ואינו מנסה להימלט".⁶⁸

מכאן שגם אם נכונה טענת ישראל כי אזרחים פלסטינים החשודים בנטילת חלק בלחימה, הינם בגדר מטרות לגיטימיות לפגיעה, הרי שירי עליהם כשהם נתונים באופן מוחלט לחסדי אנשי כוחות הביטחון, מוטלים פצועים וחסרי ישע או לאחר שהם ביטאו כוונה ברורה להיכנע, כפי שאירע על-פי העדויות שהובאו בדו"ח זה למחמוד כמייל, חוסני דרארימה ואיאד דרארימה, אסור בתכלית האיסור ומהווה הפרה בוטה של המשפט ההומניטארי הבינלאומי.

קצין בכיר בצה"ל הצדיק, כאמור, את הירי השני לעבר מחמוד כמייל, הירי שעל-פי עדויות בצלם הביא למותו, בכך שהתקבל מידע מודיעיני, שהופרך בדיעבד, לפיו כמייל נושא על גופו חגורת נפץ ובכך שתצפית של הכוח דיווחה כי כמייל נראה זו. אולם גם נסיבות אלו, אם אכן התקיימו, אינן יכולות להצדיק את הירי בכמייל. שכן, מצבו של כמייל בעת הירי השני עונה על ההגדרה של מי ש"נמצא בידי צד יריב" כמשמעותו של ביטוי זה בסעיף 41 לפרוטוקול הראשון. הפרשנות הרשמית של הצלב האדום לסעיף זה קובעת כי

[...] באמצעות כוח ירי עדיף באופן מכריע, עשויים כוחות קרקע להגיע למצב שבו היריב נתון לחסדיהם, עד לנקודה שבה הם יכולים לכפות עליו להפסיק ללחום. במציאות, כניעה רשמית אינה תמיד אפשרית, מאחר שהכללים של צבאות מסויימים אוסרים בפשטות ובאופן מוחלט על כל צורה של כניעה, גם אם

60. סעיפים 40 ו-41 לפרוטוקול הראשון מהווים גם הם משפט מנהגי. Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949, Geneva: Martinus Nijhoff Publishers, 1987, p. 484. Ibid, pp. 486-487. 61. סעיף 35 לפרוטוקול הראשון מהווה משפט מנהגי. על-פי בית הדין הבינלאומי לצדק בהאג, כלל זה הוא אחד משני הכללים היסודיים של החוק ההומניטארי הבינלאומי. הכלל השני הוא עקרון ההבחנה עליו עמדנו לעיל. ר' International Court of Justice, Advisory Opinion on the Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, 1996, General List No. 95. 62. סעיף 40. 63. Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949, p. 400. 64. International Court of Justice, Advisory Opinion on the Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, 1996, General List No. 95. 65. Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August, 1949, p. 477. 66. Ibid, p. 488. 67. Ibid, p. 488. 68. Ibid, p. 488.

החשד כי אלו נגרמו תוך הפרה של המשפט ההומניטארי הבינלאומי. סעיף 146 לאמנת גינבה הרביעית בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה קובע כי

בעלי האמנה מתחייבים לחוקק כל חוק שיהא צורך בו, כדי לקבוע עונשים יעילים לאנשים המבצעים, או מצווים לבצע את אחת ההפרות החמורות של האמנה הזאת [...] כל אחד מבעלי האמנה יהא מחויב לחפש את האנשים שלפי הטענה ביצעו - או ציוו לבצע - את ההפרות החמורות, ויעמיד אנשים כאלה לדין [...]»⁶⁹

מכאן שההגנה על האוכלוסייה האזרחית בשטח כבוש מתבטאת, כדברי פרופ' יורם דינשטיין, "לא רק בצורה נגיבית (במובן של איסור שלילת החיים באופן שרירותי), אלא גם באופן פוזיטיבי"⁷⁰, כלומר גם בחובה לחקור באופן יסודי מקרי מוות של אזרחים. עקרון זה תקף גם בכל הנוגע לפגיעה בלוחמים בניגוד לכללי המשפט ההומניטארי הבינלאומי, ובמיוחד בכל הנוגע לפגיעה בהם בידיעה שהם מצויים מחוץ למערכה.⁷¹

על-פי הפרשנות הרשמית של הצלב האדום, הקריטריון הרלוונטי לתגובה במצבים כגון אלו הוא הכנעתו של האויב ותו לא.⁶⁸ כמייל היה שרוע על הקרקע כשהוא פצוע ומוקף על-ידי חיילי הכוח. הפעלתה של חגורת נפץ מצידו לא הייתה מסכנת באופן מידי את חיי החיילים, ולראייה הירי שבוצע על-ידם כתגובה לחשדם כי הוא עשוי להפעיל חגורת נפץ ממילא עלול היה לגרום לפיצוץ. לאור זאת, היה על החיילים לנסות ו"לנטרלו" תחילה בדרכים אחרות, לא קטלניות, כפי שנעשה בעבר במקרים בהם חיילים עצרו פלסטינים שנשאו על גופם חגורות נפץ. מטרתו המוצהרת של המבצע, מעצרו של כמייל, לא הייתה נפגעת כתוצאה מכך כהוא זה. זאת ועוד, לאור הגדרתה של הפעולה כמבצע מעצר ולאור החשד כי כמייל עשוי היה להיות חמוש בחגורת נפץ, חייב היה הכוח לקחת בחשבון את היתכנותו של מצב מעין זה שאליו הוא נקלע בסופו של דבר, ולהיערך אליו מבעוד מועד.

הגדרת המצב בשטחים כ"סכסוך מזוין" על-ידי ישראל אינה יכולה לפטור אותה גם מהחובה לחקור באופן יסודי ויעיל מקרי הרג של אזרחים ושל לוחמים, כאשר מתעורר

Ibid. 68.

69. הוראה זוהי מופיעה בסעיף 129 לאמנת גינבה השלישית בדבר היחס לשבויי מלחמה.

70. יורם דינשטיין, *דיני מלחמה*, תל-אביב: שוקן, 1983, עמ' 222.

71. *הפרוטוקול הראשון הנספח לאמנות גינבה*, סעי' 85. כמו כן, ר' הערה 69 לעיל.

הפתיחה באש, הימנעותו של צה"ל מהבהרה חד-משמעית שלהן ומדאגה לכך שהן יגיעו באופן ברור לכל חייל וחייל בשטח, וההימנעות השיטתית מפתיחה בחקירות מצ"ח בכל הנוגע להריגתם של פלסטינים מאש חיילים, למעט במקרים מיוחדים, כל אלה מעידים על כך שחיילי היחידות הלוחמות ומפקדיהן מקבלים דווקא מסר חד-משמעי שעיקרו זילות בחייהם של פלסטינים וחסיונות מפני מתן דין וחשבון. מסר זה מוביל בסופו של דבר למדיניות של אצבע קלה על ההדק ולהיווצרותן של נורמות פסולות של הוצאה להורג בקרב אנשי כוחות הביטחון.

בצלם תובע לפיכך ממשלת ישראל:

- להורות לאנשי כוחות הביטחון להימנע מפתיחה באש כשלא נשקפת להם סכנת חיים;
- לחלק לכל אנשי כוחות הביטחון את הוראות הפתיחה באש בכתב, בצורה שתבהיר באופן ברור וחד-משמעי את הנסיבות בהן מותר ואסור להם לפתוח באש;
- לחקור באופן יסודי את כל המקרים בהם נפגעו מירי אזרחים פלסטינים שלא היו מעורבים בלחימה, ובמידת הצורך להעמיד לדין את האחראים לכך;
- לחקור באופן יסודי את כל המקרים בהם נפגעו מירי אזרחים פלסטינים שנטלו חלק בלחימה, אם קיים חשד כי הירי בוצע בניגוד להוראות המשפט ההומניטארי הבינלאומי;
- לאסור על אנשי כוחות הביטחון לדרוש מאזרחים לשתף עימם פעולה ולבצע משימות צבאיות, לחקור באופן יסודי את כל המקרים בהם ידוע על שימוש כזה באזרחים ולהעמיד לדין את האחראים לכך.

במהלך האינתיפאדה השנייה ביצעו כוחות הביטחון של ישראל מדי שנה מאות מבצעים, אשר הוגדרו על-ידי כמבצעי מעצרים, בעיקר בגדה המערבית. במהלך ראיון שנערך עמו בחודש אפריל 2004 אמר מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית, תא"ל גדי אייזנקוט, כי מתחילת אותה שנה התקיימו בממוצע כחמישה מבצעים כאלו ביממה.⁷²

על-פי נתוני בצלם, במהלך שנת 2004 נהרגו 89 פלסטינים במהלך מבצעים אלו. לפחות 17 מההרוגים כלל לא הוגדרו כמבוקשים, אלא אזרחים שלא נחשדו על-ידי ישראל בביצוע עבירות כלשהן. בנוסף, לפחות 43 מההרוגים שהוגדרו כמבוקשים לא ניסו להשתמש בנשקם נגד אנשי כוחות הביטחון בעת שנהרגו או כלל לא היו חמושים. בידי בצלם אין הכלים לחקור באופן ממצה את הנסיבות של כל אחד ואחד ממקרי המוות הללו. אולם, לנוכח שיטות הפעולה של כוחות הביטחון, עליהן עמדנו לעיל, עולה חשש כבד כי מוחמד אבו רג'ב, מוחמד דירייה, חוסני דרארימה ומחמוד כמייל אינם קורבנותיהן היחידים של שיטות הפעולה הפסולות בה נקטו אנשי כוחות הביטחון.

זאת ועוד, בניגוד לטענתה של ישראל כי במבצעי מעצר עסקינן, שיטות הפעולה הנהוגות במבצעים אלו, גם אם חלקן אינן מעוגנות באופן רשמי בהוראות הפתיחה באש, הופכות אותם במקרים מסויימים למבצעי התנקשות. שיטות פעולה אלו שוללות כמעט לחלוטין ממי שהוגדר כמבוקש ולעיתים גם מאנשים אחרים הנמצאים בקרבתו את האפשרות להסגיר את עצמם ולצאת מהפעולה ללא פגע.

בעקבות התקרית בה הרגו חיילי השייטת את מחמוד כמייל, אמר הרמטכ"ל, רא"ל משה יעלון, לעיתון "הארץ" כי "עלינו לבדוק [...] האם המסרים שאנו מעבירים ליחידות הלוחמות אינם כפולים".⁷³ שינוי הוראות

72. אלכס פישמן, "לא תהיה אש כשנפנה יישובים", *ידיעות אחרונות*, 11.4.04.

73. זאב שיף ועמוס הראל, "צה"ל השעה הפלגה מפעילות בשטחים ומינה ועדת בדיקה; יעלון: בחלק מהמקומות יש כנראה התקוות חושים ושחיקה", *הארץ*, 7.12.04.

נספח 1 נסיבות הריגתו של מוחמד מחמוד אבו קבר דירייה

עדותה של הייריה עאיש סעארה דירייה. ילדת 1943. אלמנה. אם לתשעה. עקרת בית. תושבת כפר עקרבא שבמחוז שכם⁷⁴

אני תושבת הכפר עקרבא. גרתי עם הבן שלי, מוחמד דירייה, בן 36, ועם אישתי, האייה פתאללה דירייה, בת 28, וששת הילדים שלהם: אלאא, בת 12, אסמאא, בת 11, אמל, בת תשע, עאסם, בן שש, חיולה, בת ארבע, ודרריאם, בן שנה.

ביום ראשון 11.4.04, בסביבות השעה 22:00, התפללתי את תפילת הערב. במהלך התפילה שמעתי בערך עשרה פיצוצים של רימוני הלם וקולות חזקים של ירי. הערתי את הבן שלי מוחמד ואמרתיו לו שהצבא נמצא בכפר. ביקשתי ממנו להעיר את הילדים, כדי שהם לא ייבהלו אם החיילים ייכנסו לבית. מוחמד קם והתקרב לחלון של חדר השינה שלו, ואמר לי שגם הוא חושב שיש חיילים בכפר. אחרי חמש דקות בערך, הרעש של היריות ושל רימוני ההלם התחזק וכדורים נכנסו לתוך הבית. הסימנים מהקליעים עדיין נמצאים על הקירות. אמרתי לכלתי האייה שעדיף להוציא את הילדים מחדר השינה, והלכתי לחדר שלהם. בדרך לשם שמעתי חיילים צועקים בערבית "מחבל, תפתח את הדלת". הם צעקו כל הזמן, ולא ידעתי איפה הם עומדים. אני עמדתי במרחק של שבעה מטרים בערך מהחלון וצעקתי לחיילים שיגיעו לדלת הראשית של הבית.

מוחמד ניגש כדי לפתוח את הדלת הראשית, ואני הלכתי אחריו. זאת לא הייתה הפעם הראשונה שהלכנו לפתוח את הדלת של הבית לחיילים שרצו לפרוץ פנימה. מוחמד הרחיק אותי מהדלת ביד שלו, ואמר לי שהוא יפתח אותה. הסתובבתי והלכתי להביא את הילדים ואת כלתי. שמעתי את אחד החיילים אומר בערבית "הרגנו מחבל, הרגנו מחבל", אבל לא שמעתי ירי. כשחזרתי עם האייה והילדים, ראינו את מוחמד שוכב על הרצפה ליד הכניסה לבית ודם מכסה את הרצפה ואת הקירות בכניסה. מה שמוזר הוא שלא שמעתי ירי. אולי החיילים השתמשו במשתיק קול. מוחמד נאנח. לא ידעתי מה לעשות ומה להגיד. הבן היקר שלי היה מוטל על הרצפה מכוסה בדם שלו. צעקתי על החיילים ואמרתיו "למה הרגתם אותי? הוא לא עשה כלום". קיללתי אותם ואמרתיו לאחד מהם "תהרוג אותי כמו שהרגת אותי. למה הרגת אותי? הוא לא עשה כלום".

האייה והילדים היו בהלם. הם בכו וצעקו בהיסטריה. הילדים הביאו מגבות וניגבו את הדם של אבא שלהם.

החיילים עמדו והסתכלו באדישות. התחננתי אליהם שיעזרו למוחמד ושיזעיקו אמבולנס, אבל הם לא הגיבו. בתוך הבית היו בערך עשרה חיילים, וחלק מהם נכנסו לחפש בתוך הבית. אני, האייה והילדים עמדנו בכניסה משהו כמו רבע שעה. אחר כך הגיעה עוד קבוצה של עשרה חיילים בערך ואחד מהם הורה לי לעלות איתם לגג. הוא דיבר איתי בערבית. המדרגות שמובילות לגג, נמצאות מימין לדלת הראשית, איפה שמוחמד נורה. ישבתי על הרצפה על יד מוחמד והרמתי את הראש שלו. ראיתי שהכדור חדר לראש שלו מקדימה מצד ימין. ניגבתי את הפצע ואמרתיו לחייל "איך לך אלוהים. אין לך ילדים. אין לך לב. אני רוצה לעזור לכן שלי". מוחמד איבד הרבה דם והיה בלי הכרה. או שאולי הוא כבר היה מת.

החייל שדיבר איתי עלה לגג עם קבוצה של חיילים. הם עברו על יד הגופה של מוחמד ועל יד הילדים שבכו וצרחו. בכניסה של הבית עמדו ארבעה חיילים, אבל אני לא יכולה לזהות אותם כי הפנים שלהם היו צבועים בצבע שחור וירוק, כנראה לצורך הסוואה. אחרי עוד בערך רבע שעה, החיילים ירדו מהגג ואחד מהם אמר לי שיש להם ציוד עזרה ראשונה ושיש איתם רופא. כמה חיילים יצאו מהבית, חזרו עם אלונקה והניחו עליה את מוחמד במרחק של אולי 12 מטר מהכניסה לבית. אחד החיילים בדק אותו וחשב לו את הראש.

כשעמדתי בחוץ, על יד האלונקה, שמעתי חיילים אחרים צועקים "תפתח, תפתח". הם דפקו על הדלת של איבראהים, הבן השני שלי, שגר במרחק של שלושים מטר בערך מהבית של מוחמד. מאיפה שעמדתי לא ראיתי את הכניסה של הבית של איבראהים, אבל שמעתי אותו עונה לחיילים ואומר להם שהוא מגיע לפתוח את הדלת. שמעתי שהדלת נפתחה. החיילים לקחו את איבראהים והעמידו אותו במרחק של שני מטרים בערך ממוחמד. הידיים של איבראהים היו קשורות והעיניים שלו היו מכוסות. החיילים הכניסו אותו לתוך גיפ צבאי ועזבו את המקום. חיילים אחרים לקחו את מוחמד באמבולנס צבאי שעמד ליד הבית. מאוחר יותר, איבראהים סיפר לי שהחיילים הוציאו מהבית את אישתי ואת הבת שלו, אסל, בת שנה, וחיפשו בו במשך חצי שעה בערך.

בסביבות ארבע וחצי לפנות בוקר החיילים עזבו את המקום. בבוקר, קרובי משפחה שלנו וכמה אנשים תושבים מהכפר, נסעו למת"ק הישראלי כדי לברר לאן העבירו את מוחמד ומה קרה לו. מפקד המת"ק הודיע להם שמוחמד מת ושהגופה שלו נמצאת בבית החולים "רפדיה".

74. העדות נגבתה על-ידי סלמה א-דיבעי ב-13.4.04 בבית העדה.

נספח 2 נסיבות הריגתו של מוחמד מחמוד

אחמד אבו רג'ב

מטרים בערך מדלת הכניסה. הגענו לחצר, מול הכניסה לדירות של גיסי וחמי. עמדו שם שבעה או שמונה חיילים. אני צרחתי "הם הרגו את מוחמד". חמותי, בת 48, עמדה בערך שני מטרים מאתנו. אמרתי לה שמוחמד נהרג, והיא צעקה על החיילים "למה הרגתם אותו?". אחד החיילים שדיברו ערבית שאל מי זה מוחמד, וחמתי אמרה "הבן שלי, הבן שלי". הוא שאל אם הוא טרוריסט, וחמתי ענתה בבכי "הוא לא טרוריסט. הוא בן אדם רגיל והוא חולה. למה הרגתם אותו?". החזקתי את גינאת בידיים, בכיתי ורעדתי, ואז אחד החיילים הורה לי לעזוב את הילדה וללכת עם אסמהאן להביא את מוחמד לחצר.

ראיתי שכמה שכנים שלנו ואחים של מוחמד יושבים על הגדר שמקיפה את חצר הבית מכיוון מזרח. איתם הייתה אחות של מוחמד, בראא, בת עשר. הלכתי אליה וביקשתי שתשמור על גינאת. אני ואסמהאן הלכנו לכניסה לבית שלי, שלושה מטרים בערך מהחצר שבה עמדו החיילים. התקרבו למוחמד וראיתי שהוא לא זז. הבנתי שהוא מת. החזקתי אותו מצד אחד ואסמהאן החזיקה אותו מהצד השני. ניסינו להרים אותו אבל הוא היה כבד מאוד אז גררנו אותו על הרצפה שמונה מטרים בערך עד לדרך עפר ליד החצר.

שני חיילים שהיו בחצר ניגשו לגופה של מוחמד וחיפשו עליה. באותו רגע, הגיע רכב צבאי וירדו ממנו עוד שני חיילים. היו להם פנסים והם כיוונו אותם לפנים של מוחמד, ואחר כך הזיזו מהר את הפנסים. חמותי ניגשה לשני החיילים שחיפשו על מוחמד וצעקה "אתם הרגתם אותו. הבת שלו, בת עשרה חודשים, הפכה ליתומה. למה עשיתם את זה?". שמעתי את אחד החיילים אומר לה בערבית שהוא מצטער. חמותי ביקשה משני החיילים שיתנו לנו להעביר את מוחמד לבית חולים אבל הם סירבו.

באותו רגע הגיעו עוד שני חיילים מהצד הצפוני של דרך העפר. הייתה להם אלונקה. הם הניחו עליה את הגופה של מוחמד והורו לי, לחמותי ולאח של מוחמד, אחמד, בן 14, לסחוב את האלונקה לכיוון גיפ צבאי שעמד מול המסגד, במרחק של שלושים מטר בערך מאיפה שהיינו. כשהגענו ראיתי גיפ צבאי ארוך וכמה כלי רכב צבאיים מפוזרים באזור המסגד. אחרי שהנחנו את הגופה של מוחמד ליד הגיפ שני חיילים אחרים ניגשו אלינו והרחיקו מאיתנו את חמותי בכמה מטרים. אני ואחמד עמדנו מול המסגד ליד האלונקה. אחרי 20-30 דקות חמותי ושני החיילים חזרו.

עדותה של פאטמה מוניר סעיד קעקור, ילידת 1983, נשואה ואם לחינוקת, עקרת בית, תושבת העיירה ימא שמדרום לחברון⁷⁵

אני, בעלי מוחמד מחמוד אחמד אבו רג'ב, בן 27, והבת שלנו גינאת, בת עשרה חודשים, גרים בקומת קרקע של בניין בן שתי קומות ששייך להורים של מוחמד. הקומה מחולקת לשתי דירות. בצד המערבי נמצאת הדירה שלנו, שיש בה חדר שינה וסלון, ובצד הצפוני נמצאת הדירה של גיסי נידאל, בן 24, אשתו ושני הילדים שלהם. בקומה הראשונה גרים ההורים של מוחמד עם שבעת הילדים הנוספים שלהם. הכניסה לבית של גיסי ולבית של הוריו משותפת ונמצאת בצד הצפוני של הבניין.

מוחמד עבד כפועל ובתקופה האחרונה היה מובטל. עד כמה שאני יודעת הוא לא היה שייך לאף ארגון פלסטיני, לא פוליטי ולא מבצעי. הצבא הישראלי גם אף פעם לא עצר אותו. הוא היה אדם רגיל, ובשבועות האחרונים הוא סבל מבעיות בכליה.

אני ומוחמד התעוררנו ביום שלישי 2.3.04, בסביבות שתיים לפנות בוקר, לקולות של קריאות בערבית. למרות החורף, היה לילה חם מאוד והמאורר בחדר השינה פעל. ביקשתי ממוחמד לכבות אותו כדי שנוכל לשמוע בבירור את הקריאות. שמענו שהצבא קורא לדיירים של הרחוב לצאת מהבתים. מוחמד נעל נעליים, ואמר לי שהוא רוצה לגשת לבית של ההורים שלו כדי להעיר את בני המשפחה. לפני שהוא יצא הוא ביקש ממני להתארגן, לקחת את גינאת ואת תעודות הזהות שלנו ולבוא אחריו. הוא יצא מהבית ואני חיפשתי את תעודת הזהות שלו, אבל לא מצאתי אותה. מיד כשהוא יצא שמעתי צרור יריות. לא ידעתי לאן הוא נורה. אחרי שהירי הפסיק, הרמתי את גינאת והלכתי לכיוון הדלת של הבית. כשפתחתי אותה, ירו לכיוון שלי. חזרתי מהר לתוך הבית וחיכיתי עד שהירי הפסיק. הלכתי שוב לכיוון הדלת ואז שמעתי את מוחמד נאנח ואומר "אמא". הבנתי שקרה לו משהו וצעקתי "מוחמד מת. הם הרגו אותו".

באותו רגע, גיסי אסמהאן, בת 19, הגיעה לכניסה לבית שלנו וביקשה ממני להעיר את מוחמד. אני חושבת שבגלל שבחוף היה חשוך מאוד היא לא שמה לב שהוא מוטל על הרצפה. אמרתי לה שמוחמד נהרג. שתינו צעקנו, ומרוב פחד רצנו במהירות לכיוון הבית של חמי. כשיצאנו מהבית ראינו את מוחמד מוטל על הקרקע במרחק של שלושה

75. העדות נבנתה על-ידי מוסא אבו הששה ב-4.3.04 בבית העדה.

כך החיילים הבחינו כנראה באיבראהים מסתכל מהחלון ודרשו ממנו לסגור את החלון ואת הדלת.

אחרי שהירי נפסק יצאנו מהבית של הסבתא. בחוץ היו מפוזרים חיילים ואנשים, ביניהם שכנים, תלמידים ונשים. בסביבות שבע בבוקר הגיע לדרך העפר בולדזור צבאי והתחיל להרחיב את הכביש. חשבתי שהוא יהרוס את הבתים, וכנראה שגם האנשים האחרים חשבו ככה כי הנשים והילדים זרקו עליו אבנים. עמדתי מול הבית של הסבתא וראיתי את החיילים יורים רימוני גז והולם על הנשים והילדים. הבולדזור עשה ערמת עפר באמצע הדרך והפסיק לעבוד. אחרי השעה שמונה החיילים עזבו את המקום. השכנים והאחים של מוחמד סיפרו לי שהחיילים העבירו את הגופה של מוחמד לאמבולנס פלסטיני שהגיע למקום, והעביר אותה לבית החולים הממשלתי "עאליה" בחברון. הם אמרו שהחיילים עצרו את איבראים. יותר מאוחר חמי והבנים שלו סיפרו לי שהם הלכו לבית החולים וראו את הגופה. הם אמרו שהיו על הגופה פגיעות משישה כדורים בצוואר, בחזה, בבטן וברגליים. מוחמד נקבר באותו יום בבית הקברות של הכפר.

עדותו של מחמוד אחמד מוחמד רב־ייה. ילד 1945. נשוי ואב ל-13. סוחר. תושב העירייה ימא שמדרום לחברון⁷⁶

אני גר ביטא מדרום לבית של מוחמד אבו רג'ב המנוח. ביום שלישי 2.3.04, בסביבות שתיים לפנות בוקר, בזמן שאני ובני המשפחה שלי ישנו, התעוררתי לקול קריאות בערבית שהורו לתושבים לצאת מהבתים. אני, אישתי והילדים יצאנו מהר מהבית. בחוץ ראיתי עשרה חמושים בערך בלבוש אזרחי. אני חושב שהם היו מהכוחות הישראליים המיוחדים. ראיתי גם שני כלי רכב מסוג ג'י אס סי שעמדו במרחק של שלושים מטר בערך מדרום לבית שלנו. כמה חמושים הובילו אותנו לרחבת הבית של מוחמד אבו רג'ב. באותו רגע הגיעו למקום משהו כמו שבעה חיילים במדי צבא. לא ראיתי איך הם הגיעו למקום ולא ראיתי כלי רכב צבאיים.

כשעמדנו ברחבה שמעתי מישהו צועק בערבית "צא מהבית". לא ידעתי על מי צועקים. אחרי שלוש דקות בערך שמעתי קולות של ירי שהגיעו מהצד המערבי של הבית של מוחמד. הירי היה אינטנסיבי, ואחר כך שמעתי מישהו צורח "אמא". באותו רגע אחד החיילים הורה לנו להתרחק כמה מטרים ולשבת על האדמה בצד הצפוני של הרחבה. אחרי דקה בערך שוב שמעתי יריות. הפעם הקול הגיע מהצד המזרחי של הבית של מוחמד, וראיתי ניצוצות של כדורים שעפו באוויר, לכיוון המקום שבו היינו.

ראיתי את אסמאה, אחות של מוחמד, הולכת לכיוון הבית שלו, ואחר כך היא ופאטמה, אשתו של מוחמד, באו למקום

החיילים ניגשו לאחמד ושאלו אותו בן כמה הוא, ואז הורו לו להתלוות אליהם. הם התרחקו מאתנו 10-15 מטר. הם החזירו גם את אחמד אחרי עשרים דקות בערך, ואז הם שוב לקחו את חמותי לעוד כמה דקות והחזירו אותה. כשהיא חזרה היא ביקשה ממני לגשת לשני החיילים. אחד מהם קרא לי בשמי, פאטמה. כשהתקרבתי אליהם ראיתי עשרים חיילים בערך ומפקד. אני חושבת שהמפקד היה מהשב"כ. הוא לבש חולצה שחורה, היה נמוך, עם מבנה גוף מלא ושער בלונדיני. שמתי לב שהוא לא מבטא את האות ר' בצורה טובה.

המפקד שאל אותי אם אני עובדת, ועניתי שלא. אחר כך הוא שאל לאן הלכתי אתמול בסביבות השעה תשע בבוקר, מה עשיתי שם ואת מי ראיתי כשחזרתי במתחם הבית ליד הדיר שלנו. הוא גם אמר שהוא יודע שלא הלכתי להרבה זמן. עניתי לו שהלכתי לתת אוכל לדודה שלי שגרה בברקעה, וכשחזרתי ראיתי את מוחמד עם האחים שלו איבראהים, אחמד, וחמזה, בן 12, עומדים ליד הדיר. הוא שאל אם יש לנו באר מים ריקה ועניתי לו שעכשיו חורף ושהבאר מלאה. הוא שאל אם אני בטוחה שאין אף אחד בתוך הבית ועניתי שאין. הוא אמר שאולי אני לא בטוחה ולא מרוכזת כי בעלי נהרג. אמרתי לו שאני בטוחה שאין אף אחד בבית, ואז הוא אמר לי שמוחמד טרוריסט. עניתי שמוחמד לא טרוריסט ושהוא נהרג כשניסה לצאת מהבית כדי להעיר את ההורים והאחים שלו.

המפקד שאל אותי מה יש בדיר, ואמרתי לו שבעבר זה היה הבית של סבתא של מוחמד. הוא שאל אם גרים שם גברים ועניתי שלא. הוא דרש ממני לומר מה שמות הבנות של סבא של מוחמד. אמרתי לו שיש לה ארבע בנות אבל אני לא יודעת את השמות שלהן כי אני במקור מהכפר תרקומיה והתחתנתי רק לאחרונה. אמרתי לו שאני מכירה רק את בני המשפחה הקרובה של בעלי. אחרי שהוא גמר לשאול אותי הוא הורה לי להיכנס לבית של סבתא של מוחמד, שנמצא ליד המסגד, ולהשאיר את הדלת פתוחה. כשנכנסתי ראיתי שם את אח של מוחמד, את סבתא שלו ואת חמותי.

כשחקרו אותנו שמעתי ירי אינטנסיבי. מאוחר יותר ראיתי את הסימנים של הקליעים על הקירות החיצוניים ובתוך הבית שלי ושל חמי. כשהיינו בתוך הבית של הסבתא שמעתי שהחיילים קוראים לדיירים של הבית שלי לצאת החוצה, למרות שלא היה אף אחד בבית.

ביקשתי מגיסי איבראהים לבקש מהחיילים לתת לי להביא בגדים וחיתולים לגינאת, אבל הם סירבו. הירי נמשך עד שעת תפילת הבוקר, בסביבות רבע לחמש, ואז נפסק. איבראהים, שעקב אחרי מה שקרה מחלון בבית של הסבתא, שבו כלאו אותנו, סיפר לנו שאחרי שהירי נפסק נכנסו לתוך הבית שלנו חיילים עם כלבים. אחר

76. העדות נגבתה על-ידי מוסא אבו השאש ב-4.3.04 בבית העד.

אשתי והילדים הלכנו הביתה, אבל אחרי דקה בערך יצאתי מהבית ברגל והלכתי לעמוד ליד המסגד. רציתי לראות מה קורה ברחבה שבה היינו.

ליד המסגד עמדו שני גיפים צבאיים ארוכים וליד אחד מהם הייתה הגופה של מוחמד, באלונקה על האדמה. ראיתי אמבולנס מתקרב לכיוון המסגד, ואז שמעתי פיצוץ של רימון הלם. האמבולנס חזר אחורה. אחרי רבע שעה בערך הגיע אמבולנס אחר. אני לא יודע מאיזה כיוון. ראיתי את החיילים מעבירים את הגופה של מוחמד לתוך האמבולנס. אחר כך הגיע טרקטור ישראלי והתחיל להרחיב את דרך העפר, ליד הבית של מוחמד. התושבים התאספו ברחוב וזרקו עליו אבנים והחיילים ירו עליהם גז מדמיע ורימוני הלם. אחרי חצי שעה בערך הטרקטור והחיילים עזבו את המקום. השעה הייתה בסביבות שמונה בבוקר. במשך כל הזמן שעמדתי ליד המסגד שמעתי קולות של ירי אינטנסיבי.

אחרי שהצבא עזב את המקום הלכתי לרחבה של הבית של מוחמד. אח של מוחמד התקשר לבית החולים "עאליה", ואז הודיעו לו שהגופה של מוחמד נמצאת שם במקרה. נסעתי לבית החולים יחד עם קרובי המשפחה של מוחמד, והבאנו את הגופה כדי לקבור אותה. בדרך מבית החולים, ישבתי ליד הגופה וראיתי שמוחמד נפצע בחלק העליון של הרגליים ושעצמות הרגליים שלו נראות שבורות. ראיתי גם פציעות בחזה, בצוואר ומאחורי האוזן.

מאוחר יותר בני המשפחה של מוחמד סיפרו לי שהצבא עצר את אח שלו איברההים, בן 18, ושהחיילים נכנסו לבית של מוחמד עם כלבים וירו בפנים.

שבו ישבנו. פאטמה הרימה על הידיים את התינוקת שלה. היא בכתה ואמרה לחיילים שהיו ברחבה "הרגתם את מוחמד!". אמא של מוחמד, שהייתה לינדו ברחבה, צרחה על החיילים ואמרה "הרגתם את הבן שלי".

שמעתי את אחד החיילים אומר לה בערבית "לא אנחנו הרגנו אותי". היו שם שבעה חיילים שעמדו לידינו, בצד הצפוני של הגדר שמקיפה את הרחבה של הבית. אחד החיילים הורה לפאטמה ולאסמהאן ללכת להביא את הגופה של מוחמד. התחננתי בפני חייל שירשה לי להביא אותה במקומן. אמרתי לו שהן נשים ושקשה להן לעשות את זה, אבל החייל סירב. פאטמה מסרה את התינוקת שלה לאחות הצעירה של מוחמד, שהיא בת עשר, והלכה עם אסמהאן להביא את הגופה של בעלה. אחרי כמה רגעים הן חזרו כשהן גוררות את הגופה על האדמה. הן שמו את הגופה על יד עצי הגפן שנמצאים ברחבת הבית, במרחק של חמישה מטרים בערך מהמקום שבו ישבנו. באותו רגע הגיעו שני חיילים עם אלונקה. הם חיפשו על הגופה והניחו אותה על האלונקה. אמא של מוחמד בכתה והתקרבה לגופה. היא אמרה לחיילים בערבית "מה עשיתם למוחמד? הוא מסכן וחולה ואין לו שום בעיה ביטחונית. הוא עובד בתוך ישראל".

תוך כמה שניות הגיע למקום כלי רכב צבאי וירדו ממנו עוד שני חיילים. הם החזיקו פנסים והדליקו אותם מעל הגופה של מוחמד. אחד מהם אמר בערבית לאימא של מוחמד שהוא מתנצל. כנראה התברר שמוחמד לא היה האיש שהם חיפשו. אותו חייל הורה לפאטמה, לאמא של מוחמד ולאח שלו אחמד, בן 14, להעביר את הגופה לצד המערבי, לכיוון דרך העפר. בסביבות השעה חמש לפנות בוקר, אותו חייל הורה לי ולשכנים שהגיעו למקום ללכת הביתה. אני,

נספח 3 נסיבות הריגתו של חוסי מוסטפא דבאבאת דראר'מה

עדותו של עבד א-נאסר חליל עבד א-רחמאן בררז'ת'י, יליד 1965, נשוי ואב לשבעה, בעל עסק לתינוש אבן, תושב גזין⁷⁷

יש לי עסק לליטוש אבן שנמצא באזור צומת א-שוהאדא, על הדרך בין גינין לשכם. אני ובעלי עסקים אחרים מהאזור נוהגים לשבת במסעדות ובבתי הקפה על הכביש הראשי בין גינין לשכם. אנחנו נחים, שותים קפה או תה ועושים עסקים.

ביום שבת 24.4.04, בסביבות שלוש אחר הצהריים, ישבתי במרפסת החיצונית של המסעדה של אבו עומר ושתייתי תה. המסעדה נמצאת על הכביש הראשי. ישבתי לבד מימין לדלת של המסעדה. אבו עומר נכנס לתוך המסעדה בשביל לתת חפסת סיגריות לנהג של "פולקסוואגן" מסחרית שעמדה ליד הכניסה. במכונית היו חמישה בחורים. באותו רגע הגיעה "יונדאי" מסחרית לבנה. היא באה מכיוון דרום וסטתה מהנתיב הימני של הכביש לנתיב השמאלי. היא נעצרה בניגוד לכיוון התנועה בין המסעדה של אבו עומר לבית הקפה של סובחי אל-בדאר, יותר קרוב למסעדה של אבו עומר.

מיד כשהיונדאי עצרה נפתחה הדלת האחורית שלה וירדו ממנה שני רעולי פנים עם רובים שלבשו חולצות לבנות עם קווים שחורים דקים, מכסיים ונעליים בצבע שחור. אחד מהם צעק בערבית "עצור. עצור ותרים את הידיים". בצומת א-שוהאדא, מול מכונית היונדאי, עמדו שני בחורים. ראיתי שהם הרימו מיד את הידיים למעלה, ואז אחד החמושים ירה עליהם שלוש או ארבע יריות. המרחק בין שני החמושים לשני הבחורים היה עשרה מטרים בערך. אחד הבחורים נפל מיד על האדמה והבחור השני נשאר עומד כשהוא מרים את הידיים למעלה.

הייתי בהלם ולא ידעתי מה לעשות. ראיתי את אחד החמושים יורה שוב על הבחור שעמד. הוא צעק משהו שלא הבנתי ואחר כך נפל על האדמה. כל זה קרה תוך לא יותר מעשר או עשרים שניות. קמתי ונכנסתי להתחבא במסעדה. ראיתי שבעל המסעדה מתחבא מתחת לדלפק שעליו מכינים את האוכל. אחד החמושים, שכנראה ראה אותי, רדף אחרי לתוך המסעדה והורה לי להרים את הידיים למעלה ולעצור. אחר כך הגיע גם החמוש השני.

פתאום נכנסו למסעדה ארבעה או חמישה חיילים. אני לא יודע מאיפה הם הגיעו. ברגע שהם נכנסו למסעדה שני החמושים נסוגו והחיילים נשארו. אחד החיילים הורה לי, לאבו עומר ולאישה עם תינוק ועם ילדה בת חמש

בערך, שהיו במסעדה, לצאת ממנה. יצאנו. בחוף ראיתי שהחיילים כבר הורידו את חמשת הגברים שהיו במכונית הפולקסוואגן. החיילים הורו לנו ולחמשת הגברים לעמוד ליד גדר קטנה שמפרידה בין המסעדה של אבו עומר ובית הקפה של סובחי אל-בדאר. כשעמדנו בחוף ראיתי שהגיעו בערך 12 כלי רכב צבאיים. ביניהם הייתה משאית צבאית שהסיעה חיילים, כמה גיפים מסוג "האמר", כמה גיפים רגילים ואמבולנס צבאי.

בסביבות שלוש וחצי החיילים הורו לנו לשבת מאחורי המסעדה של אבו עומר ולהישאר שם. אף חייל לא שמר עלינו. החיילים התפזרו באזור וראיתי שכמה מהם הלכו לאחד הבתים, שנמצא מאחורי המסעדה של אבו עומר. הם שברו את הדלת של הבית ועלו לגג. הם התמקמו שם עד שהפעולה נגמרה.

התקרבותי לפניה של המסעדה וראיתי שאחד הבחורים שקודם ירו בהם זו על האדמה. בסביבות השעה חמש, שעתיים בערך אחרי שירו על הבחורים, החיילים הביאו רובוט לגילוי חומרי נפץ. הרובוט הזה הוא צהוב ובצורת טנק קטן. הוא זו בכביש בזמן שהחיילים דיברו אל אחד משני הבחורים, שהיה פצוע. הם אמרו לו "תרים את הידיים למעלה כדי שנביא לך רופא". אני חושב שהוא הזיז את היד הימנית שלו. החיילים המשיכו לדבר אליו ודרשו ממנו להרים את החולצה למעלה. בינתיים הרובוט בדק שקית אשפה שהחיילים חשדו בה. הוא גרר את השקית, טלטל אותה ורוקן את התכולה שלה בלי לפוצץ אותה. אני חושב שבשקית היה זבל ועשבים. אחרי שהרובוט גמר לבדוק את השקית הוא גרר את הבחור הפצוע ברגל שמאל למרחק של שלושה או ארבעה מטרים לכיוון מכונית היונדאי. הבחור הזה היה יותר קרוב אלינו מאשר הבחור השני. בזמן שהרובוט גרר אותו הבטן שלו נחשפה. אחר כך הרובוט ניגש לבחור השני, שנראה לי שהיה מת, וגרר אותו למרחק של שני מטרים בערך, לכיוון מכונית היונדאי.

באותו רגע הגיע למקום גיפ צבאי ועצר ליד שני הבחורים. רופא או אח שהחזיק תיק ירד מהגיפ. הוא קרע לבחורים את הבגדים והוריד להם אותם. אחרי שהוא בדק אותם החיילים קראו לאמבולנס של הסהר האדום, שהמתין בצומת א-שוהאדא על הכביש שמוביל לברקין. הצוות של האמבולנס הוריד סדינים ירוקים, עטף בהם את הבחורים ופינה אותם מהמקום. החיילים המשיכו לסרוק את האזור. הם חיפשו בכל השדות הפתוחים ובבית הקברות ואחר כך עזבו את המקום.

77. העדות נבנתה על-ידי עאטף אבו א-רוב ב-26.4.04 בקבאטיה.

את הבגדים ואת הידיים שלהם למעלה. ראיתי שהאנשים שישבו במסעדה של אבו עומר, שסמוכה למסעדה שלי, גם הרימו את הידיים שלהם.

באותו רגע, הלכתי להתחבא מאחורי המסעדה. אחרי כמה שניות, שמעתי בין שלוש לחמש יריות לא רצופות. חזרתי לפינה של המסעדה והסתכלתי לכיוון הצומת. ראיתי שני חמושים בלבוש אזרחי עומדים ליד מכונית היונדאי. שני הבחורים שעמדו לפני זה בצומת שכבו על האדמה. שני החמושים וכמה חיילים עמדו עשרה מטרים בערך מהבחורים. לא ראיתי מי מהם ירה על הבחורים.

באותו רגע הלכתי והתיישבתי על אחד הכיסאות שמחוץ למסעדה, בצד הדרומי שלה. ישבתי שם כאילו לא קרה כלום כדי שאם החיילים יראו אותי שלא יחשבו שאני מתחבא מהם. על החלון האחורי של המסעדה היה מונח רדיו שהיה מכוון לתחנה המקומית. ברדיו שידרו שירים לאומיים לזכר שלושה בחורים שנהרגו בגינן שעתיים קודם לכן. קמתי והלכתי לכבות את הרדיו וחזרתי לשבת על הכיסא בצד הדרומי של המסעדה.

מאיפה שישבתי ראיתי שהגיעו גיפים צבאיים. אחד הגיפים היה מסוג "האמר" והוא הגיע כשהסירנה שלו פועלת. אחריו הגיעו עוד כמה גיפים. מרוב פחד קמתי והתרחקתי מהמסעדה. הלכתי דרך שדה עשבים שנמצא מאחורי המסעדה והעמדתי פנים שאני מנקה את השדה. השארתי את תעודת הזהות שלי במסעדה, שנשארה פתוחה. אחרי שראיתי שהצבא עזב את המקום חזרתי למסעדה ושם האנשים סיפרו לי שאמבולנס פינה את שני הבחורים שירו בהם. הם סיפרו לי שהבחורים הם מטובאס וש אחד מהם נהרג והשני פצוע.

שני הבחורים שירו בהם לא ניסו לברוח. הם לא היו חמושים והחיילים לא מצאו עליהם נשק. הפעולה נמשכה בסביבות שעתיים וחצי, והבחורים נשאר מוטלים על האדמה עד שבסוף הפעולה הוגשה להם עזרה ראשונה. מאוחר יותר אנשים סיפרו לי ששמו של הבחור שמת הוא חוסני דרארימה.

עדותו של עבד א-נאסר מחמוד איבראהים חואישה, יליד 1968, נשוי ואב לארבעה, בעל מסעדה. תושב קבאטיה שבמחוז ג'נין⁷⁸

יש לי מסעדה על הדרך בין גינן לשכם, מול בית העלמין לחללי הצבא העיראקי וליד צומת א-שוהאדא.

ביום שבת, 24.4.04, כשהגעתי למסעדה שלי בסביבות השעה שמונה בבוקר, האזור היה שקט ולא הייתה נוכחות של הצבא הישראלי. בסביבות השעה 12:30 בצהריים ראיתי כמה גיפים צבאיים מגיעים מכיוון גינן ונוסעים לכיוון שכם. הגיפים נסעו ולא עצרו בשום שלב. בסביבות שלוש, כשניקיתי ופיניתי את האשפה מהחצר האחורית של המסעדה, שמעתי פתאום שלוש או ארבע יריות. מיהרתי לפינה הדרום-מזרחית של המסעדה בשביל לראות מה קורה. מאיפה שעמדתי ראיתי את כל מה שקרה בצומת א-שוהאדא.

ראיתי שלושה חיילים במדי צבא עומדים מאחורי "יונדאי" מסחרית לבנה. המכונית עמדה על הכביש, מול בית הקפה של סובחי אל-בדאר, בניגוד לכיוון התנועה, כשהחזית שלה פונה לכיוון גינן. שמעתי מישהו צועק בערבית "עצור במקום. תרים את הידיים". בפינת הצומת, ליד בית העלמין ומול היונדאי עמדו שני בחורים. הם הרימו

78. העדות נכתבה על-ידי עאטף אבו א-רוב ב-25.4.04 בצומת א-שוהאדא.

נספח 4 נסיבות הריגתו של מחמוד עבד א-רחמאן חמדאן כמייל

ערותו של טאיייל אמין מוחמד אל-בזור, יליד 1959, נשוי ואב לשבעה, פועל, תושב ראבא שבמחוז ג'נין⁷⁹

כשהגעתי אל עמוד החשמל ליד הבית שלי, צעק אלי חייל אחר שהיה בבית של השכן סולימאן, ואמר לי "לא פה, שם למעלה! שם למעלה!" התקדמתי עד לפינה של הבית, וראיתי את מחמוד שוכב על הארץ. החייל אמר לי להביא את מחמוד ואני הודעתי לו שאני לא יכול. אז החייל שדיבר איתי קודם מתחת לבית של סולימאן הורה לי לגשת אליו. הוא עמד שם עם עוד 15-20 חיילים.

ניגשתי אליו, וכשהייתי במרחק של עשרה מטרים בערך מהחיילים אחד מהם אמר לי "לך ותגרור אותו". אמרתי לחייל שיש לי פריצת דיסק ושאני לא יכול לגרור אותו. החייל התעקש, אז ניגשתי אל מחמוד. מחמוד ביקש ממני לגרור אותו אליהם כדי שיתנו לו עזרה ראשונה. אמרתי לו שאני לא יכול. ניסיתי להרים אותו אבל לא הצלחתי. כשהתחלתי ללכת חזרה הגיע השכן שלי, סולימאן קסראווי ושנינו ניגשנו יחד אל מחמוד. החייל הורה לנו להביא את מכשירי הטלפון של מחמוד. אני העברתי את אחד הטלפונים לחיילים עוד לפני שסולימאן הגיע. כשסולימאן הגיע ונסינו להרים את מחמוד הוא מצא אקדח בכיס שלו. סולימאן החזיק את האקדח ואמר לחיילים "יש לו אקדח". החייל הורה לו להביא לו את האקדח. סולימאן ניגש אל החיילים כשהוא מחזיק באקדח. אחרי שהוא מסר להם את האקדח הוא חזר אלי ואמר לי שהחיילים מתעקשים שנגרור אותו. סולימאן הלך למחמוד ושמעתי את מחמוד אומר שאין לו תעודת זהות, ואז סולימאן הלך לחיילים וחזר אלי.

ניגשנו אל מחמוד. מחמוד נשען עליו ואמר לנו שיכול להיות שהחיילים יגישו לו עזרה ראשונה. ניגשנו ביחד כשמחמוד נשען עליו. הידיים שלו היו כרוכות סביב הצווארים שלנו והידיים שלנו תמכו ברגליים שלו, ככה שהוא ישב עליהן כמו על כיסא. באמצע הדרך בין הבית שלי לבית של סולימאן צעק אליו אחד החיילים, שהיה מדרום לבית שלי, "תעזבו אותו". הורדנו את מחמוד על הרצפה. חייל אחר שהיה מתחת לבית של סולימאן צעק שניבא אותו אליו. הרמנו אותו והלכנו שוב לכיוון הבית של סולימאן. כשהיינו במרחק של כמה מטרים מהבית של סולימאן החייל הורה לנו להוריד את מחמוד לרצפה. הוא אמר לסולימאן לגשת אל מחמוד ולקחת ממנו את מכשיר הטלפון, בנוסף על זה שלקחתי ממנו לפני שסולימאן הגיע. סולימאן הלך והביא את הטלפון, ואמר לחיילים שהאיש אומר ששמו מחמוד א-דבעי.

החיילים אמרו לסולימאן להסתלק והוא ציית. אני ירדתי במורד הכביש הקרוב לבית של נג'אח. כשהחיילים מכוונים

בערב של יום חמישי, 2.12.04, הגיע לבית שלי מחמוד א-דבעי, בעלה של בת אחותי. הוא אמר לי שהוא מתכוון לישון אצלי. קיבלתי אותו כמו שמקבלים בן משפחה. באותו לילה היינו בבית אני, אשתי והילדים שלנו אחמד, בן תשע, אמין, בן שמונה, סנאא, בת 19, שהיא נשואה והגיעה לביקור, נסרין, בת 18, ואינטיסאר, בת 14.

בסביבות השעה 22:30 השארתי את מחמוד לבד בחדר והלכתי לישון עם אשתי והילדים. בערך בחמש בבוקר שמעתי קולות של פיצוצים מסביב לבית וקריאות ברמקול "תצאו מהבתים ותרימו ידיים". הבנתי שהצבא נמצא בסביבה. ניגשתי אל החדר שבו נמצא מחמוד, וגיליתי שהוא כבר התעורר והתלבש. הוא החזיק את הפלאפון שלו ושאל אותי איפה נמצא הצבא. אמרתי לו שלפי הקולות נראה לי שהצבא נמצא ממזרח לבית, בגלל שלא שמעתי קולות ממערב ומדרום. מחמוד ניסה לקפוץ דרך החלונות אבל אני עצרתי אותו. בסופו של דבר הוא יצא דרך הדלת הצפונית של הבית. אחרי שיצא שמעתי שלוש עד חמש יריות רצופות. לא ידעתי אם היריות פגעו בו. בינתיים המשיכו לקרוא לאנשים ברמקולים לצאת מהבתים עם הידיים למעלה. החלטתי לצאת יחד עם אשתי והילדים שלי. פתחנו את הדלת המזרחית, שמול הצבא, ויצאנו עם ידיים מורמות. החייל הורה לנו ברמקול להתקדם לכיוון שלו. לא יכולתי לראות אם הרמקול היה על גיף או בידיים של החייל כי החיילים סינורו אותנו עם אורות.

כשהגענו אל החיילים, ליד הבית של אמג'ד, השכן שלנו, החיילים הורו לי לגשת אל קבוצה אחרת של חיילים, שהיו ליד הבית של שכן אחר, קאסם. כשהתקרבתי אל החיילים אחד מהם ציווה עלי להרים את הבגדים שלי ולהוריד את המכנסיים. אחר-כך הוא הורה לי להתקדם אליו. היו שם, ליד הבית של קאסם, שלושים או ארבעים חיילים. החיילים השאירו את שני הבנים שלי, אחמד ואמין, ליד הגיף והובילו את אשתי והבנות אל הבית של קאסם. אחד החיילים דיבר אלי כל הזמן בערבית. הוא שאל אותי "מי זה שיצא מהבית שלך? זה מחמוד? הוא זה שיצא מהבית שלך?" ניסיתי להכחיש אבל הוא אמר שתכף יביא לי צילום. התעלמתי ממה שאמר והמשכתי להכחיש בעקשנות. החייל אמר לי שהוא ימרח אותי על הרצפה אם לא אגיד את האמת, אבל אני עמדתי על שלי. הוא הורה לי ללכת לכיוון הבית שלי, לגשת אל העמוד ולהסתכל.

79. העדות נגבתה על-ידי עאטף אבו א-רוב ב-3.12.04 בבית העד.

אחרי שהחיילים התפזרו בבית ועל הגג אחד החיילים קרא לי "אתה, בוא הנה". אחד החיילים ליווה אותי למטה במדרגות. החייל ניגש איתי לפינה הדרום-מזרחית של הבית והצביע על הבית של השכן, טאייל אל-בזור. הוא אמר לי "יש שם מישוה שאני רוצה שתביא לכאן". הלכתי לכיוון הבית של אל-בזור, וכשהתקררתי לשם ראיתי את טאייל, בעל הבית, עומד מול הבית שלו. אמרתי לו "בוא הנה. רוצים אותך". הוא ענה לי "לא רוצים אותי. הם רוצים צעיר אחר, מבוקש פצוע שנמצא ליד הפינה של הבית". אני וטאייל ניגשנו יחד אל הצעיר המבוקש, ששכב על הרצפה. ניסינו להרים אותו אבל לא הצלחנו מרוב פחד והתרגשות.

כשניסינו להרים אותו שמתי לב שיש לו אקדח במכנסים. לקחתי את האקדח ביד והרמתי אותו כדי שהחיילים ייראו אותו, ואמרתי להם בקול רם שיש לו אקדח. אחד החיילים אמר לי להביא לו את האקדח. לקחתי את האקדח והלכתי לכיוון החיילים שהיו מתחת לבית שלי. תוך כדי ההליכה החייל הורה לי פעמיים לזרוק את האקדח ואחר-כך להתקדם שוב לכיוונו ולהרים אותו. כשהגעתי למרחק של חמישה מטרים בערך מהחיילים, אחד מהם הורה לי לזרוק את האקדח. כשזרקתי את האקדח אמרתי לחייל שאנחנו לא יכולים לסחוב את הפצוע. החייל ביקש ממני להביא את תעודת הזהות של הפצוע. חזרתי אליו. הוא היה פצוע קל בצוואר, נדמה לי שמצד ימין. אמרתי לו שהחיילים רוצים את תעודת הזהות שלו. הצעיר אמר שאין לו. חזרתי לחיילים ואמרתי להם את זה. החייל שנתן לי קודם את ההוראות הורה לי לחזור ולהביא את הפצוע.

חזרתי אל הפצוע. טאייל עדיין עמד לידו. שיניו הרמנו יחד את הפצוע. כשהיינו באמצע הדרך החיילים שהיו בבתיים האחרים התחילו לצעוק והורו לנו להניח את הפצוע על הקרקע. הנחנו אותו באמצע הדרך בין הבית שלי לבית של טאייל. החייל שהיה מתחת לבית שלי דרש שנביא את הפצוע אליו. אמרתי לו שאני לא יודע למי אני אמור לציית. הוא אמר לי "תעשה מה שאני אומר והאחרים ישתקו". הרמנו את הפצוע שוב וסחבנו אותו עד שהגענו למרחק של 10-12 מטרים מהפינה של הבית שלי, שם עמדו החיילים. כשהגענו לשם אחד החיילים הורה לי להוריד אותו על הארץ. הורדנו אותו. החייל הורה לנו לגשת אליו וצייתנו. הוא הורה לי להרים את הבגדים של מחמוד ואני סירבתי כי זאת בושה וזה אסור על פי הדת. אמרתי לחייל שהפצוע שוכב על הרצפה. החייל אמר לי שיש מכשיר טלפון בתוך הכיס שלו ושאתי צריך להביא אותו. ניגשתי אל הצעיר ושאלתי אותו אם יש לו טלפון, והוא ענה שהטלפון נמצא בכיס שלו. הוא אמר לי "תקצר להם את הדרך, ותגיד להם שקוראים לי מחמוד א-דבעי". לקחתי את הטלפון מהכיס של מחמוד וגם קופסת סיגריות ומצית שהיו שם, ומסרתי אותם לחייל. אמרתי לו שהשם של הצעיר הוא מחמוד א-דבעי.

את הנשק שלהם לכיווני. הלכתי 20-30 מטרים ואז שמעתי ארבע או חמש יריות. כשהסתכלתי ראיתי את מחמוד מתרומם פעם אחת למעלה. עצרתי באמצע הכביש. אחד החיילים קרא לי בערבית "בוא הנה". חזרתי אל החיילים. אחד החיילים אמר לי "יש למחמוד ארנק, לך תביא אותו ותבדוק מה יש בתוכו". ניגשתי אל מחמוד וגיליתי שהוא מת. הוא נפגע בראש והדם שלו השפירץ על הרצפה. חיפשתי על הגופה שלו ולא מצאתי את הארנק. אמרתי לחיילים שלא מצאתי כלום. החייל אמר לי "לך הביתה ותחפש את הארנק". חיפשתי ומצאתי את הארנק זרוק על הרצפה במקום שבו מחמוד נפל בפעם הראשונה. מסרתי את הארנק לחיילים. אחד החיילים פתח את הארנק ולקח ממנו ניירות ופנקסים. הוא ספר את הכסף שהיה בארנק, מעל 450 שקל, אני לא זוכר בדיוק, ואמר לי "קח את הכסף הזה ותן אותו לאלמנה. אם תחזור על המעשים שלך תשלם על זה בחיים שלך".

בהתחלה מחמוד היה פגוע קל בצוואר ולא ירד לו משם דם. היה לו דימום חלש בחלק האחורי של הראש, והוא דיבר איתי ועם סולימאן בצורה רגילה. הוא נהרג כשירו לו בראש, שנשאר מנופץ, עם כמה פתחים.

עדותו של סולימאן אחמד מוחמד קטראווי. יליד 1954. נשוי ואב לחמישה. מורה. תושב ראבא שבמחוז ג'זין⁸⁰

ביום שישי, 3.12.2004, הייתי בבית שלי. הבית נמצא בצידה הימני של הכניסה המערבית לכפר מכיוון א-זבאבה. בסביבות השעה חמש בבוקר, שמעתי קולות מוזרים מתחת לבית, המולה של אנשים וקולות בעברית. לא הבנתי את הדיבורים כי אני לא מבין עברית, אבל הייתי בטוח שהם לא היו בערבית. שמעתי גם רעש מנוע של רכב. אחרי כמה דקות התפללתי את תפילת השחרית, וחזרתי למיטה. חשבתי שלא קרה כלום, ובגלל זה לא הערתי את הבנים שלי. בסביבות חמש ורבע שמעתי פיצוץ מתחת לבית ושש או שבע יריות. הבנים שלי ואשתי התעוררו. כולנו התאספנו בסלון. הבנו שאנחנו חייבים לצאת מהבית. אחרי שכולנו התלבשנו שמעתי קריאות ברמקולים לכבות את האורות, וככה עשיתי. אחר-כך שמעתי קול של פיצוץ רחוק מהבית.

אחרי עשר דקות בערך, בסביבות חמש וחצי, שמעתי דפיקות על הדלת ומישוה קורא לנו לפתוח. שאלתי מי זה, והחיילים צעקו "תפתח את הדלת". כשפתחתי את הדלת ראיתי עשרה חיילים בערך עומדים על המדרגות. אחד מהחיילים ביקש ממני לאסוף את כל בני המשפחה לתוך חדר אחד. כולנו התאספנו בחדר השינה. החיילים נכנסו, ובעקבותיהם באו עוד שלושים חיילים בערך. הם הורו לי לפתוח להם את הדלת לגג. רוב החיילים עלו לגג, ועשרה בערך נשארו בתוך הבית.

80. העדות נבנתה על-ידי עאטף אבו א-רוב ב-3.12.04 בבית העד.

את הבית. כעבור פחות מחצי שעה, החיילים הסתלקו מהמקום.

ניגשתי מהר אל החלון כדי לבדוק מה קרה לצעיר הפצוע. הצבא היה שם עדיין. ראיתי את הצעיר שוכב על הרצפה. בערך בשעה 07:10-07:15 הצבא עזב את המקום. ניגשתי מיד אל הצעיר. הוא היה מת. הראש שלו היה פגוע וראיתי סביבו דם וחלקים מהמוח שלו ומעצמות הגולגולת.

החייל לקח את מכשיר הטלפון, התקשר דרכו ואחר-כך צעק "בוא הנה". הוא לקח אותי אל מאחורי חדר המדרגות, והורה לטאייל ללכת לכיוון הבית של השכן, עבדאללה אל-בזור. אחרי פחות מדקה נורו חמש או שש יריות. אחרי זה החייל שדיבר אתי צעק "די". הירי הופסק. החייל הורה לי ללכת הביתה. נכנסתי לחדר שבו היו הבנים שלי ואשתי. החיילים היו עדיין בתוך הבית. אחד החיילים אמר לי שבעוד חצי שעה הם יעזבו

26/05/05
י"ז אייר תשס"ה

פנייתך לדובר צה"ל

מדינת ישראל נמצאת, מאז שלהי ספטמבר 2000, תחת מתקפת טרור פלסטיני רחבת היקף, כתוצאה מכך, מצוי צה"ל בלחימה קשה ועקובה מדם מול גורמי הטרור הפלסטיני. במהלך תקופה זו בוצעו למעלה מ-20,000 פיגועים על ידי ארגוני הטרור הפלסטינים השונים, שבמסגרתם נהרגו 1,047 ונפצעו 7,154 אזרחים ותושבים ישראלים. לחימה זו מתנהלת בתנאים קשים מאין כמותם- באזורים עירוניים צפופי אוכלוסיה; מול מחבלים חמושים היטב, הפועלים מתוך האוכלוסייה האזרחית, תוך היטמעות בה וניצול חסותה; מול ארגוני טרור המפריים ברגל גסה כל נורמה מוסרית ומשפטית.

כחלק ממאבקו להגנה על אזרחי מדינת ישראל, נוקט צה"ל בצעד של מעצר מבוקשים. מעצרים אלו נעשים לאחר איסוף מודיעין רב, באופן נקודתי תוך מאמץ מקסימאלי להימנע מפגיעה באוכלוסיה האזרחית ובמבוקשים. יש לציין כי בתחילת כל מבצע מעצר, נערכים תדרוכים קפדניים אודות דרכי הפעולה בעת מעצר, ובכלל זה גם הוראות הפתיחה באש.

לצערנו, העובדה שהטרור הפלסטיני עושה שימוש נרחב בתשתיות האזרחיות ומסתתר מאחרי חפים מפשע, גבתה מחיר כבד בארבע שנים האחרונות, אותו שילמה האוכלוסייה הפלסטינאית, בהעדר כל רצון של ההנהגה הפלסטינית לפעול כנגד תשתית הטרור.

על אף מציאות קשה זו, פעולותיו של צה"ל כנגד ארגוני הטרור הינן שקולות, ונגזרות מן הצורך להפחית את הפגיעה באוכלוסיה התמימה. יתרה מכך, **בניגוד מוחלט לטענות המצויות בדו"ח**, גם פעולות צה"ל כנגד המחבלים האזרחיים ביותר הינן מדודות. העדפת מערכת הביטחון היא תמיד לעצור את המבוקשים ולהעמידם לדין, זאת בתנאי שמעצרים לא יהיה כרוך בסיכון ממשי לכוחות או לאוכלוסיה אזרחית השוהה בסביבת המבוקשים.

נבקש להדגיש כי אין שחר לטענות מחברי הדו"ח לפיהן קיימת מדיניות של עריכת התנקשויות במבוקשים במסווה של פעילות מעצר. כללי הפתיחה באש אינם מתירים ירי לעברם של מבוקשים בעת ביצוע מעצר אם אינם מסכנים את חייהם של חיילי הכוח העוצר; וכל שכן, לאחר כניעתם של אותם מבוקשים.

באשר לטענה בדבר מדיניותה של הפרקליטות הצבאית שלא להורות על פתיחה אוטומטית בחקירות משטרה צבאית חוקרת במקרים שבהם נטען כי מותם של פלסטינים נגרם כתוצאה מפעילותם של חיילי צה"ל. התייחסות לטענה זו נמסרה פעמים רבות בהרחבה, בפורומים שונים, ובפרט בפני נציגי ארגון "בצלם". על כן, נתייחס לטענה זו בצמצום.

ראשית יודגש, כי כל טענה או מידע בדבר מותם של חפים מפשע או הרג של מחבלים כתוצאה מירי צה"ל, שלא בהתאם לכללי הפתיחה באש, מטופלים ונבדקים ביסודיות ובכובד הראש הראויים.

בנסיבות הלחימה הנוכחית, כלי הביורור והתחקור הראשוני הוא **התחקיר המבצע**. תחקיר זה מבוצע, ככלל, תוך זמן קצר ממועד האירוע, ועל פי רוב בידי גורם צבאי בכיר (מפקד חטיבה ומעלה). יש לציין כי כאשר פרצו אירועי "גאות ושפל" בספטמבר 2000, עלתה השאלה האם נכון יהיה להורות על פתיחה אוטומטית של חקירת משטרה צבאית בכל מקרה של טענה בדבר מות פלסטיני. מסקנתה החד משמעית של הפרקליטות הצבאית אשר התבססה על טעמים עיוניים ומעשיים כאחד, הייתה כי הדבר אינו נדרש והוא בלתי אפשרי במצב של לחימה מתמשכת.

במישור העיוני, חקירות המשטרה הצבאית החוקרת אמורות להיפתח בנסיבות של חשד לעברה פלילית (בין עברת זדון ובין עבירת רשלנות). בתנאי הלחימה באזורי יהודה, שומרון וחבל עזה, עצם העובדה כי נפגעים חפים מפשע כתוצאה מפעילות כוחות הביטחון כנגד הטרור אינה אינדיקציה להתנהגות פלילית של החיילים המעורבים. כך למשל, אירוע בו נקלע אזרח פלסטיני לקו האש, תוך חילופי אש עם מחבלים ונהרג, אינו בהכרח אירוע פלילי.

הקשיים המעשיים בלחימה באזורי יהודה, שומרון וחבל עזה; העובדה שבמרבית המקרים גורמי החקירה אינם מקבלים את הגופה לנתיחה, אין דרך להגיע לעדים פלסטינים ולהשיג את שיתוף פעולתם. כמו גם, העובדה כי קיים קושי לשחזר את זירת האירוע ואף לקבוע האם אכן נהרג אזרח או מחבל והאם המוות נגרם מאש כוחותינו או מאש המחבלים. כל אלו גורמים לקשיים בניהול חקירות פליליות בנסיבות אלה.

יתרה מכך הליכי הבדיקה והחקירה אינם מסתיימים בעריכת התחקיר המבצעי. התחקירים המבצעיים מועברים לפרקליטות הצבאית ונבחנים על ידה בצירוף חומר נוסף המצוי ביחס לאירועים, במידה וקיימים (פניות של ארגונים לזכויות אדם, כתבות מהעיתונות וכיו"ב). אם מבחינת החומר עולה חשד להתנהגות פלילית מצד החיילים המעורבים, מורה הפרקליט הצבאי הראשי על פתיחת חקירת משטרה צבאית חוקרת. במקרים חמורים במיוחד, אף קיבלה הפרקליטות הצבאית החלטה להורות על פתיחה בחקירת משטרה צבאית חוקרת טרם קבלת התחקיר.

חשוב להדגיש כי צה"ל פועל לזרז וליעל את תהליכי הבירור והחקירה, ופועל לשיפור תהליכים אלו ואיננו חסין מביקורת.

במסגרת הדו"ח הוצגו ארבעה מקרים פרטניים, לגביהם יפורט להלן אופן הטיפול בהם. לגבי חלקם הסתיים הטיפול ויצוינו להלן ממצאי הבדיקה:

1. **נסיבות מותו של מוחמד דירייה, בתאריך 11/4/04, בכפר עקרבא - בעקבות**
פנייה שהתקבלה בנושא, נערכה בדיקה לבירור הנסיבות אשר הובילו למותו של מוחמד דירייה. ממצאי הבדיקה העלו, כי לא היה מקום לפתיחת חקירת משטרה צבאית חוקרת בנושא-רצ"ב תשובת פרקליט פיקוד מרכז דאז לארגון "בצלם", מיום 28/6/04.
2. **נסיבות מותו של מוחמד מחמוד אחמד אבו רג'ב, בתאריך 2/3/04, ביטא -**
בעקבות פניות שהתקבלו בנושא, נערכה בדיקה לבירור הנסיבות שהובילו למותו של מוחמד מחמוד אחמד אבו רג'ב. ממצאי הבדיקה העלו, כי במועד האמור נערך מבצע לילי לאיתורם ומעצרם של שני מבוקשים בכפר יטא. במהלך המבצע זוהה אדם הבורח מבית שכותר, כאשר בידו חפץ חשוד. נוכח החשד הממשי שהתעורר בקרב חברי הכוח כי מדובר במבוקש חמוש, בוצע ירי לעברו, אשר גרם למותו. בדיעבד התבררה זהותו של האדם כמוחמד אחמד אבו רג'ב. על אף המקרה המצער, לאור הנסיבות הלחימתיות האמורות, הוחלט שלא להורות על חקירת משטרה צבאית חוקרת בנושא.
3. **נסיבות מותו של חוסני דראר'מה בתאריך 24/4/04 - התלונה מצוייה**
בהליכי בירור.
4. **נסיבות מותו של מחמוד עבד א-רחמאן חמדאן כמייל, בתאריך 03/12/04 -**
הפנייה בעניין זה נמצאת בהליכי בירור.